

Sveriges genomförande av förbudet mot icke inredda burar för värphöns

Sveriges genomförande av förbudet mot icke inredda burar för värphöns

Rapporten är sammanställd i samarbete med
Djurskyddsmyndigheten

2007-04-13

Referens
Christer Nilsson, Jordbruksverket
Jenny Yngvesson, Djurskyddsmyndigheten

REGERINGEN

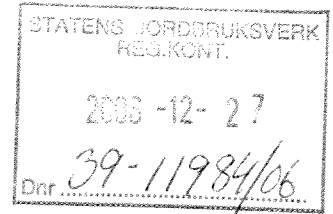
Regeringsbeslut 18

2006-12-21

Jo2006/1609

Jordbruksdepartementet

Statens jordbruksverk
551 82 JÖNKÖPING

Uppdrag att sammanställa en rapport över det nationella genomförandet av förbudet mot icke inredda burar för värphöns

Regeringens beslut

Djurskyddsmyndigheten och Statens jordbruksverk ges i uppdrag att snarast, dock senast den 31 mars 2007, gemensamt och efter samråd med företrädare för äggproducenterna presentera en rapport över det nationella genomförandet av förbudet mot icke inredda burar för värphöns.

Rapporten skall redovisa de erfarenheter av den nationella övergången till inredda värphönsburar som kan vara av värde för kommande diskussioner inom EU inför förbudet mot icke inredda burar fr.o.m. 2012. Viktiga aspekter att beskriva är t.ex. teknisk utveckling av utrustning, produktionsresultat, ekonomiskt utfall och djurskyddsmässiga förbättringar med den nya typen av inhysningssystem i jämförelse med det tidigare. Dessutom skall avvecklingstakt, dispensfrågan och marknadsutvecklingen samt övriga aspekter som myndigheterna bedömer vara relevanta ingå. Rapporten bör även ta upp för området väsentliga uppgifter om situationen i andra medlemsstater i EU. Särskilt intressant vore om det i rapporten är möjligt att redovisa ekonomiska och andra tänkbara effekter av övergången till de inredda bursystemen i andra medlemsstater.

Om den rapport om olika bursystem som kommissionen skall presentera kommer innan den 31 mars 2007 kan det bli aktuellt med delrapportering till Jordbruksdepartementet.

Bakgrund

I Sverige fattades redan 1988 ett beslut om förbud mot att hålla höns i burar. Det visade sig emellertid att de nya alternativa systemen inte var fullt utvecklade. De djurskyddsmässiga och produktionstekniska problemen ledde till att förbudet från mitten av maj 1997 kom att ändras till att höns fick hållas i burar, förutsatt att dessa var inredda.

Postadress
103 33 Stockholm

Besöksadress
Fredsgatan 8

Telefonväxel
08-405 10 00

Telefax
08-20 64 96

E-post: registrator@agriculture.ministry.se

Telex
156 81 MINAGRI S

Under den period då inredda burar utvecklades och provades hade Jordbruksverket möjlighet att meddela dispens från förbudet mot oinredda burar. Först under perioden 2000–2002 kom fungerande system ut på marknaden och omställningen tog fart. Eftersom det saknades full tillverknings- och monteringskapacitet så fanns det en fortsatt möjlighet till dispens, den sista dispensen löpte ut i januari 2004.

Vid halvårsskiftet 2006 hölls, enligt Djurskyddsmyndigheten, drygt 1% av Sveriges 6,1 miljoner värphöns i oinredda burar, detta var en minskning med ca 50 % sedan senaste årsskifte.

Det svenska arbetet för en bättre hönshållning på EU-nivå har varit framgångsrikt. Sverige var drivande i framtagandet av rådets direktiv 1999/74/EG av den 19 juli 1999 om att fastställa miniminormer för skyddet av värphöns som t.ex. lägger fast att värphöns från den 1 januari 2012 inte får hållas i oinredda burar. I direktivet anges att kommissionen senast den 1 januari 2005 skall presentera en rapport som bl.a. skall beskriva olika inhyssningssystemens inverkan på hönsens hälsa. Rapporten skall vidare åtföljas av lämpliga förslag. Rapporten är försenad men enligt uppgift från kommissionen skall den presenteras så snart som möjligt 2007.

Skälen för regeringens beslut

Rapporten är tänkt att ingå i processen att på EU-nivå informera och påverka andra medlemsstater och kommissionen inför ikraftträdandet av förbudet mot traditionella burar 2012. Att verka för att EG-regelverket genomförs är ett steg i regeringens målsättning att skapa likvärdiga konkurrensförhållanden för svenska producenter gentemot övriga EU. Dessutom är ett förstärkt djurskydd i hela EU ett tungt vägande skäl för genomförande av förbudet. Slutligen kan rapporten också komma att utgöra ett värdefullt dokument i arbetet kring frågor som i övrigt rör äggproduktion och djurskydd.

På regeringens vägnar

Eskil Erlandsson

Per Österlund

Innehåll

1	Sammanfattning och slutsatser	3
2	Inledning	7
3	Historik	9
3.1	Behandling på regerings- och riksdagsnivå	9
3.2	Ny teknikprovning.....	12
3.3	Fördelar med ny teknikprovning	13
4	Forskning	17
4.1	Forskning på värphönsområdet	17
4.2	Kunskapsläget idag	18
5	Omställningen	23
5.1	Dispensprogrammet	23
5.2	Rådgivning	25
5.3	Strukturförändring, statistik	27
5.4	Marknadsperspektiv	29
5.5	Lönsamhet	34
5.6	Ekonomiska bidrag och stimulans.....	34
6	Situationen i Sverige	37
6.1	Branshperspektiv och produktionsdata.....	37
6.2	Hälsoläget.....	38
6.3	Ekologisk produktion	39
6.4	Producentintervjuer	40
6.5	Handeln och konsumenterna	42
7	Situationen i andra medlemsstater	43
7.1	Implementering av EU:s hönsdirektiv.....	43
7.2	Tillverkarperspektiv	43
7.3	Avelsföretagen	44
8	Argument och stimulans för omställning	45

1 Sammanfattning och slutsatser

1988 fick Sverige en ny djurskyddslag (1988:534) och en ny djurskyddsförordning (1988:539). I djurskyddsförordningen förbjöds hönshållning i bur och äggproducenterna fick 10 år på sig att avveckla burhållningen. Vid denna tidpunkt inhystes 95 % av hönsen i oinredda burar med normalt 4 höns per bur. 1989 ökades kravet på utrymme från 480 cm²/höna till 600 cm²/höna vilket i praktiken medförde att antalet höns per bur fick minskas till tre.

Bursystemen hade introducerats på 1960-talet och ersatte den tidigare golvhållningen. Burarna blev successivt allt bättre från djurskyddssynpunkt och många arbetsmoment som utfodring och ägginsamling kunde rationaliseras. Djurmaterialet och fodret anpassades till burhönsens krav. Den svenska äggproduktionen blev genom introduktionen av burar rationell, hygienisk och salmonellafri men inhysningen av hönsen kunde inte tillgodose många av hönsens behov och möjligheter till naturligt beteende. Detta var bakgrunden till ändringen i djurskyddslagstiftningen.

Jordbruksutskottet ansåg vid sin behandling av propositionen om djurskyddslagen att de nya systemen inte fick leda till försämringar från djurhälso- och arbetsmiljösynpunkt och att ökad medicinering och näbbtrimning inte accepterades. Några riktade bidrag eller någon annan form av ekonomisk stimulans för den enskilda producenten vid övergång till ett nytt system avsattes inte. Det var först från år 2000 som äggproducenterna fick möjlighet till att söka stöd och då i form av investeringsbidrag som söktes i konkurrens med annan verksamhet i lantbruket.

De system som skulle ersätta de befintliga systemen med oinredda burar var enligt experterna de system för frigående höns som hade utvecklats i Schweiz och som i Sverige kom att kallas högbeläggningssystem och sedermera flervåningssystem. Dessa system betraktades i Sverige som ny teknik och var enligt den nya djurskyddslagstiftningen tvungna att godkännas på förhand av Jordbruksverket innan de fick användas. Eftersom ny teknikprovningen krävde kompetens från flera områden tillsatte Jordbruksverket en referensgrupp med uppgift att vara rådgivande för verket i frågor om godkännande av ny teknik för hönshållning.

Referensgruppen bestod av representanter för forskning, näring, djurskydd och arbetsmiljö. Referensgruppen var under hela omställningsperioden till stor nytta för Jordbruksverket och bidrog i hög grad till att omställningen kunde genomföras. De fältmässiga provningarna av flervåningssystemen inleddes 1991 och resultaten var inledningsvis allt annat än goda. Framför allt var det problem med fjäderplockning, kannibalism, hög dödlighet och dålig fothälsa. Det ska i sammanhanget påminnas om att näbbtrimning inte är tillåtet i Sverige.

Före 1991 reglerades priserna på ägg med ett gränsskydd och en intern prisreglering innehållande bl.a. exportbidrag. Reformen 1991 innebar att den interna marknadsregleringen avskaffades medan gränsskyddet fanns kvar. Medlemskapet i EU 1995 innebar att gränsskyddet mot övriga EU-länder upphörde och att EU:s gränsskydd mot tredje länder och exportbidrag även började gälla för Sverige. Finländska ägg för vilka prisnivån bl.a. påverkas av det övergångsstöd Finland fick vid medlemskapet i EU kunde exporteras utan att beröras av tullar till Sverige. Kravet på salmonellafrihet kunde dock bibehållas, vilket begränsade införseln från övriga EU-länder när det gällde skalägg.

De många förändringarna och det faktum att de enda alternativa system som inledningsvis var tillåtna var gammaldags envåningssystem med maximalt 9 höns/m² golvarea gjorde att omställningen aldrig tog fart i början. Osäkerheten om framtiden och oron för felinvesteringar var alltför stor.

Jordbruksverket lämnade under omställningsperiodens gång ett flertal lägesrapporter till regeringen. Mer omfattande rapporter lämnades 1993, 1994, 1996 och 1999. I rapporterna redogjorde Jordbruksverket för omställningssituationen och de svårigheter som uppdagats samt gav förslag på åtgärder som på olika sätt kunde stimulera eller påskynda omställningen.

Ett resultat var att Jordbruksverket tilldelades särskilda medel till forskning och ersättning till de forskare som ansvarade för ny teknikprovningen. Forskningen samordnades efter hand med näringens organisationer och tillfördes nya medel. Sålunda genomförde Jordbruksverket, Stiftelsen lantbruksforskning och Svenska Ägg tre gemensamma forskningsprogram vilket innebar ett effektivt utnyttjande av de tillgängliga resurserna. Den forskning och nyteknikprovning som utfördes och producenternas erfarenheter av de nya systemen medför att kunskaperna om de alternativa inhysningssystemen successivt förbättrades och den praktiska funktionen blev också allt bättre. Näringen var dock fortfarande mycket avvaktande och någon omställning av betydelse skedde inte under hela 90-talet.

Redan i den rapport till regeringen som avlämnades år 1993 skrev Jordbruksverket att omställningen inte kunde klaras av till 1999 och att det istället för burförbud borde fastställas vilka funktionskrav som skulle uppfyllas i godkända inhysningssystem. Regeringen och riksdagen beslutade dock att burförbudet skulle vara kvar oförändrat.

I rapporten 1996 upprepade Jordbruksverket att omställningen inte skulle kunna genomföras till 1999 om svensk äggproduktion inte skulle lida allvarlig skada. Verket föreslog att funktionskrav skulle införas i djurskyddsförordningen och att dispens skulle kunna ges till de producenter med inredda burar som hade anläggningar som uppfyllde höga djurskydds- och djurhälsokrav. Anläggningen hos de producenter som ville ha dispens, skulle besiktigas och för att få dispens måste anläggningen uppnå vissa fastställda krav.

Både regeringen och riksdagen följde Jordbruksverkets förslag och år 1997 ändrades djurskyddsförordningen. Ordet bur försvann i paragraftexten vilket innebar att inredda burar blev ett tillåtet alternativ. Inredda burar var dock tvungna att genomgå ny teknikprovning innan de fick användas allmänt. Fyra fabriker ansökte om godkännande varav de två sista ansökningarna kom in 1999. Envåningssystem för frigående höns var vid denna tidpunkt alltså fortfarande det enda tillåtna alternativet för äggproducenter som ville ställa om.

Möjligheten att söka dispens från kravet på rede, sittpinne och sandbad utnyttjades av många producenter med inredda burar. Drygt 600 ansökningar kom in till Jordbruksverket och ett intensivt besiktningsarbete vidtog. Till årsskiftet 1998/99 var alla besiktningar gjorda och resultatet blev att 69 % av anläggningarna fick dispens tre hönsomgångar, 21 % två hönsomgångar, 1 % en hönsomgång och 8 % fick avslag. Dispens för 1-3 hönsomgångar gavs för cirka 75 % av det totala antalet hönsplatser i Sverige och den sista dispensen löpte ut i december 2002. Det ska observeras att en del äggproducenter valde att avveckla sin äggproduktion och således inte sökte dispens och att besättningar med mindre än 200 höns inte kunde söka dispens.

Ny teknikprovningarna av flervåningssystemen fortgick ända till 1998 och på hösten godkändes systemen trots att resultaten från djurskyddssynpunkt fortfarande inte var helt tillfredsställande. Det första fabrikkatet av inredda burar godkändes år 2000 och de sista år 2002. Vid godkännandena fastställdes vissa generella villkor för användning. Under förutsättning att villkoren uppfylldes kunde nya fabrikkat och modeller börja säljas och användas utan ytterligare provning. Det fanns alltså inga hinder att installera andra och tredje generationens flervåningssystem som hade utvecklats mot en mycket säkrare funktion. Det var alltså först från början av 2000-talet som äggproducenterna fritt kunde välja mellan olika alternativa system och detta var naturligtvis en viktig orsak till att omställningen tog fart.

En ny flaskhals uppstod emellertid genom att de företag som marknadsförde de nya systemen inte hade tillräcklig kapacitet att tillverka och montera utrustningen. Jordbruksverket fann det därför nödvändigt att förlänga vissa dispenser med ytterligare en hönsomgång. Datum för den sista dispensen flyttades därmed fram till januari 2004.

Det fanns också andra faktorer som bidrog till att näringen blev mer positiv till omställningen. EU:s regler om märkning av äggen efter produktionssystem infördes frivilligt 1998. Handeln och konsumenterna blev härigenom mera aktiva och uppmärksamma på hönsens situation och med den nya märkningen kunde handeln och konsumenterna göra ett mer aktivt val. Vissa handelskedjor valde t.ex. att inte sälja ägg från höns i inredda burar. Resurserna för både individuell och grupprådgivning utökades och såväl rådgivnings- och informationsmaterial togs fram. Genom forskningen hade kunskaperna blivit avsevärt mycket bättre och den svenska forskningen kom att bli världsledande på alternativa inhysningssystem för höns. Nya hönshybrider togs fram som var bättre anpassade för system där djuren går fritt och även fodret fick en ändrad sammansättning.

1999 kom också rådets direktiv 99/74/EG om att fastställa miniminormer för skyddet av värphöns där inhysning i icke inredda burar förbjuds från 1 januari 2012. Även detta bidrog till att osäkerheten inför framtiden minskade och att intresset för omställningen ökade.

Det har dock hela tiden funnits motstånd mot omställningen hos ett fåtal producenter och både Jordbruksverket och senare Djurskyddsmyndigheten har fått lägga förhållandevis mycket resurser på överklagningar och rättsfall.

Idag beräknas att drygt 0,5 % av hönsen i Sverige inhyses i icke inredda burar och skälen till detta är i huvudsak att rättslig prövning pågår. Cirka 60% av hönsen finns i system för frigående höns och resten i inredda burar. Omställningen kan därmed anses vara genomförd i Sverige och detta utan att äggproducenterna fått några riktade stimulansbidrag och utan att landets totala äggproduktion påverkats i någon nämnvärd utsträckning. Produktionen har pendlat runt 100 000 ton de senaste åren, med en botten åren 2002 och 2003 med 93 000 ton. Producentpriserna på ägg kan inte sägas ha avvikit ifrån den utveckling som har gällt i Danmark och Tyskland.

Omställningen har också sannolikt påskyndat storleksrationaliseringen vilket illustreras av att det idag är 350 företag som svarar för 98 % av äggproduktionen i Sverige. En konsekvens av omställningen, som inte ska förglömmas, är att den djurskydds- och smittskyddsmässiga standarden i de nya eller omställda anläggningarna har höjts på ett mycket påtagligt sätt.

Några slutsatser av den svenska omställningen som kan vara till nytta för omställningen i andra medlemsstater redovisas nedan. Förutsättningen är att förbudet mot icke inredda burar 2012 står fast och att omställningen påbörjas snarast.

1. De alternativa system som ska ersätta de icke inredda burarna är idag så pass utvecklade att en säker funktion, både från djurskydds- och produktionssynpunkt, kan förväntas. Detta beror inte bara på att tekniken har utvecklats utan i hög grad också på att djurmaterial, unghönsuppfödning och foder har anpassats till de nya systemen och att kunskaperna hos äggproducenterna har förbättrats.
2. Det är viktigt att alla intressenter, dvs. myndigheter, näring, handeln, konsumenterna, forskningen och djurskyddet, involveras i omställningen så att en samsyn om aktiviteterna erhålles. I Sverige bildades en referensgrupp som sammanträdde regelbundet under hela omställningsperioden.
3. Omställningen underlättas om handeln och konsumenterna genom olika informationsinsatser kan övertygas om att prioritera ägg som är producerade i nya

alternativa system. Kanske är detta till och med av avgörande betydelse för framgång i omställningen. En korrekt märkning av äggen är viktigt. Emellertid kan det finnas en risk för att tappa marknadsandelar för ägg till äggprodukter.

4. Insatser för att stärka rådgivningen till de producenter som ställer om bör vidtas. Äggproduktion i framför allt system för frigående höns ställer större krav på djurskötarens kunskaper än produktion i icke inredda burar.
5. Relevanta data om nya alternativa system bör tas fram och redovisas på ett lättillgängligt sätt av oberoende forskningsinstitutioner som bör ges utökade och riktade forskningsresurser. Härigenom kan äggproducenterna välja det system som passar honom/henne bäst.
6. Ekonomiska stimulansåtgärder, t.ex. investeringsstöd som får verkan av en skrotningspremie, kan användas som ett verksamt medel för att underlätta omställningen under ett introduktionsskede.
7. Om tillverknings- och monteringskapaciteten inte räcker till för att ställa om i rätt tid är det bra att ha förberett ett dispensprogram som bygger på att anläggningar med god djurvälstånd får dispens en kortare tid. Dispensmöjligheten får dock inte användas så att det kan misstänkas att vissa regioner inom EU behandlas annorlunda än andra.
8. Konkurrensförhållandena inom EU och i förhållande till tredje länder bör analyseras med avseende på hur en omställning kan genomföras utan att olikheter i genomförande ger upphov till stora marknadseffekter mellan medlemsländerna och även på den totala produktionen av ägg och äggprodukter i EU.

2 Inledning

I Sverige fattades redan 1988 ett beslut om förbud mot att hålla höns i burar. Det visade sig emellertid ganska snart att de nya alternativa flervåningssystemen inte var fullt utvecklade. De djurskyddsmässiga och produktionstekniska problemen ledde till att burförbudet från mitten av maj 1997 ändrades så att inredda burar blev ett tillåtet alternativ. Både flervåningssystemen och de inredda burarna var tvungna att genomgå ny teknikprovning och det var först när dessa system blev godkända och fungerande system kom ut på marknaden under perioden 2000-2002 som omställningen tog fart. I dagsläget finns mindre än 1 % av Sveriges höns i oinredda burar och man kan därför påstå att omställningen i Sverige är genomförd.

Det svenska arbetet för en bättre hönshållning på EU-nivå har varit framgångsrikt. Sverige var drivande i framtagandet av rådets direktiv 99/74/EG av den 19 juli 1999 om att fastställa miniminormer för skyddet av värphöns som bl.a. lägger fast att värphöns från den 1 januari 2012 inte får hållas i oinredda burar. I direktivet anges att kommissionen senast den 1 januari 2005 skall presentera en rapport som bl.a. skall beskriva olika systems inverkan på hönsens hälsa. Rapporten är försenad men enligt uppgift från kommissionen ska den presenteras så snart som möjligt 2007.

Från svenska sida är det viktigt att EG-regelverket genomförs som planerat och att förbudet mot icke inredda burar från 2012 genomförs i alla medlemsstater. Mot denna bakgrund har regeringen givit Djurskyddsmyndigheten och Statens jordbruksverk i uppdrag att efter samråd med näringen presentera en rapport över det nationella genomförandet av förbudet mot icke inredda burar för värphöns. Rapporten är tänkt att ingå i processen att på EG-nivå informera och påverka dels andra medlemsstater och dels kommissionen inför ikraftträdandet av förbudet mot icke inredda burar år 2012.

Tack!

Jordbruksverket och Djurskyddsmyndigheten tackar de företag, personer, myndigheter och branschorganisationen Svenska Ägg som bidragit med information till denna rapport. Ett särskilt tack riktas till Agneta Brasch, tidigare biträdande avdelningschef vid Jordbruksverkets djuravdelning, vars insatser och bidrag varit av stort värde för denna rapport.

3 Historik

3.1 Behandling på regerings- och riksdagsnivå

Äggproduktionen var långt fram på 60-talet spridd på ett mycket stort antal besättningar. År 1955 fanns 230 000 besättningar. Medelhönsantalet var omkring 30 höns. År 1995 fanns 9 600 besättningar med 636 höns per besättning. Tio år senare år 2005 var motsvarande tal 4 900 besättningar och 1030 höns per besättning. Storleksrationaliseringen hade dock fortskridit i snabb takt vilket illustreras av att 356 besättningar år 2005 svarade för nästan 99 % av produktionen.

I slutet av 50-talet började burhållningssystem att få större spridning i Sverige och 1988 beräknas att 95 % av värphönsen inhyses i burar. Fördelarna med burhållning ansågs framför allt vara bättre hygien och djurhälsa. Både enhönsburar och så kallade koloniburar med upp till 25 höns användes. Efterhand utvecklades och förbättrades burarna alltmer.

Under 80-talet började förändringen i synen på djur och djurhantering. I TV visades stora burhönsanläggningar med nakna höns och den sterila och begränsade ytan för hönsen ifrågasattes alltmer. År 1988 fick Sverige en ny djurskyddslag med bl.a. krav på naturligt beteende och frihet från sjukdomar och krav på att ny teknik för djurhållning skulle förprövas och godkännas. Den nya djurskyddslagen hade under stor medial uppmärksamhet överlämnats av statsminister Ingvar Carlsson till Astrid Lindgren i samband med hennes 80-årsdag som en present från regeringen. Burhönsförbudet kom att symbolisera hela lagen och detta faktum kom att påverka de kommande diskussionerna mycket.

1988 – 1993

Regeringen lade under våren 1988 fram en proposition med förslag om en ny djurskyddslag (prop.1987/88:93). För att uppfylla djurskyddslagens nya krav om naturligt beteende föreslogs bl. a. att hållning av värphöns i burar skulle förbjudas. En relativt lång övergångstid, 10 år, skulle dock införas så att näringen hade möjlighet att anpassa sig.

I riksdagsbehandlingen av propositionen skrev Jordbruksutskottet i sitt betänkande (bet. 1987/88: JoU 22, rskr.1987/88:327) om burhönsen följande:

Oberoende av vilken innebörd som kan läggas i begreppet burhållning bör det understrykas att sådana alternativa system som nu avses inte får leda till försämringar från djurhälso- eller arbetsmiljösynpunkt. Det bör t.ex. inte accepteras att medicineringen ökar eller s.k. näbbtrimning kommer till användning. Målet skall, som sägs i propositionen, vara att nuvarande system för burhållning av höns avskaffas och bör vara avvecklat år 1998.

I juni 1988 utfärdades den nya djurskyddslagen(1988:534) och djurskyddsförordningen (1988:539). 9 § i förordningen fick följande lydelse.

9 § Höns för äggproduktion får inte inhysas i burar.

Paragrafen kom att utlösa en omfattande aktivitet många år framöver såväl på riksdags-, regerings- och myndighetsnivå som inom forskning och äggnäring.

Statens jordbruksverk lämnade på regeringens uppdrag den 15 juli 1991 en beskrivning av pågående och planerade försök rörande alternativ till burhållning inom äggproduktionen.

Regeringen överlämnade till riksdagen den 31 oktober 1991 en skrivelse (skr. 1991/92:68) *Forskning och försök rörande alternativ till burhållning inom äggproduktionen* och med anledning av skrivelsen skrev Jordbruksutskottet i sitt betänkande 1991/92 JoU:11 att jämfört med situationen för tre år sedan har de försök som pågår medfört att de alternativa systemen i

flera avseenden förbättrats. Problemen kvarstår framför allt vad gäller det veterinärmedicinska området, äggens kvalitet och arbetsmiljön för personalen. Utskottet beslutade att en lägesrapport i form av en kontrollstation skall utarbetas under 1993.

Från den 1 juli 1991 avreglerades hela äggnärningen. Marknadsregleringen slopades och regleringsföreningarna lades ner. I och med detta fanns det ingen exportstödsreglering och inga exportbidrag kvar.

Jordbruksverket lämnade den 1 september 1993 en rapport (kontrollstation) till regeringen *Alternativ inhysningssystem för värphöns* (Jordbruksverket rapport 1993:14).

I rapporten redovisades en utvärdering av den forskning och de försök kring alternativa system som bedrivits samt en redovisning av utvecklingen inom äggproduktionen. Det var enligt Jordbruksverkets bedömning inte realistiskt att genomföra ett totalt burförbud den 1 januari 1999. Det var alltför många problem som ännu kvarstod och kunde ta förhållandevis lång tid att lösa. Mot denna bakgrund föreslog Jordbruksverket att burförbudet skulle flyttas fram till 2004 och en ny kontrollstation genomföras 1998. Jordbruksverket föreslog vidare att anläggningar med djurskyddsmässig dålig standard, efter besiktning, skulle stängas den 1 januari 1999 och att burförbudet i djurskyddsförordningen skulle ersättas med funktionskrav, dvs. krav på att hönsen skulle kunna sitta på sittpinne, sandbada och värpa i reden. Frivillig märkning av ägg utifrån produktionssystem, i likhet med det som användes inom EG, förespråkades också.

Jordbruksverkets rapport och regeringens och riksdagens behandling av densamma (skr. 1993/94:106 och bet 1993/94 JoU14, rskr 1993/94:160) medförde under hösten 1993 en rad aktiviteter som skriverier i både riks- och lokalpress, uppvaktningar, samt inslag i radio och TV. Någon förändring skedde dock inte. Både regering och riksdag stod fast vid tidigare beslut och Jordbruksverkets förslag lämnades således utan åtgärd.

1994 –1996

Jordbruksverket lämnade den 1 september 1994 en lägesrapport *Alternativa inhysningssystem för värphöns-lägesrapport* (Jordbruksverkets rapport 1994:13). Rapporten innehöll en redovisning av utvecklingen inom äggproduktionen, av de resultat som hittills framkommit när det gäller provning av ny teknik och den forskning som pågick. Regeringen utarbetade en skrivelse till riksdagen (skr. 1994/95:121) och i jordbruksutskottets betänkande underströks att beslutet om avveckling av burhönssystemet inte får innebära att svensk äggproduktion slås ut och ersätts med ägg producerade i andra länders bursystem. Vidare föreslog utskottet i sitt betänkande att en ny kontrollstation skulle genomföras år 1996.

Jordbruksverket lämnade den 1 april 1996 rapporten *Värphöns- Kontrollstation 1996* (Rapport 1996:6) till regeringen.

I rapporten redovisas tre scenarier som beskriver hur svensk äggproduktion skulle kunna utvecklas utifrån det kommande beslutet om den framtida inhysningen av värphönsen.

Scenario 1 Burhönförbudet kvarstår. Inga dispenser, sista insättningen i traditionella burar kommer att ske i september 1997.

Scenario 2. Burförbudet kvarstår för investeringar när det gäller traditionella burar, individuell tidsbegränsad dispens ges för redan befintliga anläggningar som uppfyller vissa djurskyddsmässiga krav. Möjligheterna för utveckling av andra alternativ ökar.

Scenario 3. Hönshållning i nuvarande bursystem tillåts i avvaktan på att ett nytt gemensamt beslut inom EU. Krav på 600 cm²/höna kvarstår. Nyinvesteringar i traditionella burar bör åter tillåtas. (EU-scenariot).

Jordbruksverket förordade scenariot 2 men för att genomföra det krävdes vissa åtgärder, dels att funktionskrav infördes i djurskyddsförordningen istället för burförbud och dels att Jordbruksverket skulle få författningsstöd att ge dispenser till inhysning i traditionella burar under en övergångsperiod.

Övriga förslag var införande av investeringsstöd, ökade satsningar på utbildning och rådgivning, fortsatt satsning på forskning, en korrekt information till konsumenterna så det klart framgår i vilket system ägg är producerade samt införandet av ett stöd till marknadsföring av ägg från frigående höns.

Regeringen överlämnade den 5 december 1996 en skrivelse till riksdagen om *Alternativ till traditionell burhållning av höns* (skr.1996/97:64). I skrivelsen anslöt man sig i princip till det av Jordbruksverkets förordade förslaget.

EU-kommissionen (Directorat – General for Agriculture VI/BIL:2) lämnade i december 1996 *Report on the Welfare of Laying hens* av Scientific Veterinary Committee, Animal Welfare Section.

1997- 2004

Jordbruksutskottet skrev sedan i sitt betänkande (bet.1996/97 JoU 9) som behandlade regeringens skrivelse att utskottet inte hade några invändningar mot regeringens bedömningar i skrivelsen. Det fanns dock 10 reservationer i betänkandet.

I april 1997 ändrades 9 § i djurskyddsförordningen (1988:539). Ändringen innebar att inredda burar för värphöns blev ett tillåtet alternativ till traditionella hönsburar och att Jordbruksverket efter besiktning i enskilda fall kunde ge dispens från kravet på rede, sittpinne och sandbad. Se vidare avsnitt 3.2.

Den 1 januari 1998 blev EU:s märkningsregler för ägg gällande i Sverige. Äggproducenter som på ägg eller förpackning ville ange vilket produktionssystem de använt måste använda någon av de klasser som finns definierade i kommissionens förordning (EEG) nr 1274/91 av den 15 maj.

Under 1999 anslog Jordbruksdepartementet 2,5 miljoner kr i syfte att

- informera konsumenterna om äggproduktion och olika system för hönshållning
- klarlägga konsumenters inställning till alternativt producerade ägg
- att motivera konsumenterna att göra val som främjar god djuromsorg

Jordbruksverket redovisade den 19 maj 1999 på uppdrag av regeringen utvecklingen inom äggproduktionen och hur arbetet med att avveckla de nuvarande burhållningssystemen fortskrider, *Värphöns lägesrapport 1999 (rapport 1999:9)*. Jordbruksverket ansåg att informationen till konsumenterna borde öka, att märkning av ägg efter produktionssystem skulle bli obligatorisk samt att utbildning av och rådgivning till producenterna och fortsatt forskning är viktig för att få en positiv utveckling.

Under 1999 beslutar EU att fastställa Rådets direktiv 1999/74/EG av den 19 juli 1999 om miniminormer för skyddet av värphöns. I direktivet föreskrivs att det är förbjudet att bygga eller för första gången ta i bruk traditionella burar från och med den 1 januari 2003. All inhysning i traditionella burar förbjuds fr.o.m. den 1 januari 2012.

2004 –

Djurskyddsmyndigheten startar sin verksamhet den 1 januari 2004 och övertog därmed ansvaret från Jordbruksverket när det gäller omställningen av inhysningen av värphöns. Hönsregistret blir obligatoriskt för alla producenter med fler än 350 hönsplatser.

3.2 Ny teknikprovning

Som nämnts ovan infördes förbud mot att hålla värphöns i bur 1988 i djurskyddsförordningen (1988:539). I samma författning ställdes krav på förprovning av ny teknik enligt följande paragrafer som trädde ikraft den 1 juli 1990.

7 § Nya tekniska system och ny teknisk utrustning för djurhållning skall ha godkänts från djurhälso- och djurskyddssynpunkt innan de får användas.

Lantbruksstyrelsen får meddela föreskrifter om undantag från första stycket.

8 § Frågor om godkännande av ny teknik prövas av lantbruksstyrelsen.

(Anm.: Lantbruksstyrelsen ombildades år 1991 till Jordbruksverket).

Flervåningssystem

De system som skulle ersätta de befintliga systemen med oinredda burar var enligt experterna de system för frigående höns som hade utvecklats i Schweiz och som i Sverige kom att kallas högbeläggningssystem och sedermera flervåningssystem. Dessa system betraktades i Sverige som ny teknik och var alltså tvungna att godkännas på förhand och enligt Lantbruksstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (LSFS 1990:41) om godkännande av ny teknik för djurhållning krävdes försöksmässig provning. Eftersom ny teknikprovningen krävde kompetens från flera områden tillsatte Jordbruksverket en referensgrupp med uppgift att vara rådgivande för verket i frågor om godkännande av ny teknik för hönsållning. Referensgruppen bestod av representanter för

Sveriges Lantbruksuniversitet	3 representanter
Statens Veterinärmedicinska Anstalt	1 representant
Djurskyddsorganisationer	2 representanter
Äggnäringen	2 representanter
Arbetarskyddsstyrelsen	1 representant
Från Jordbruksverket deltog	3 tjänstemän

Med stöd av framför allt forskarna i referensgruppen utarbetades ett provningsprogram för utvärdering av den nya tekniken och 1991 inleddes provningarna. Omfattningen per fabrikat begränsades till 10 anläggningar och 100 000 hönsplatser. Utvärdering skulle ske först när resultat från 15 hönsomgångar förelåg. För att bli godkända skulle ett antal godtagbara nivåer klaras avseende bl.a. hackskador, befjädring, dödlighet, fotskador, fellagda ägg och produktion. För tre fabrikat ansöktes om godkännande, nämligen Oli-Voletage, Vencomatic och Marielund. För varje fabrikat utsågs en ansvarig forskare vars arbete bekostades av Jordbruksverket.

För det första fabrikatet var 15 hönsomgångar färdiga och redovisade år 1995 men fabrikatet kunde inte godkännas eftersom resultaten inte var godtagbara. Framför allt var problemen med fjäderplockning, kannibalism och hög dödlighet avsevärda. Ansvariga forskare rekommenderade dock fortsatt provning eftersom de trodde sig veta orsaken till problemen, bl.a. var det av stor betydelse att unghönsen var uppfödda i system där de var frigående. Även de andra fabrikaten hade problem med bl.a. fjäderplockning, kannibalism och hög dödlighet.

Det dröjde ända till 1998 innan de tre fabrikaten godkändes och då var fortfarande inte resultaten helt godtagbara. I samband med godkännandet utfärdades generella regler för flervåningssystem. För nya fabrikat av flervåningssystem som uppfyllde dessa regler krävdes fortsättningsvis ingen ny teknikprovning. I efterhand har det visat sig att godkännandebesluten var riktiga. Utvecklingen av flervåningssystem har fortgått och de

brister som fanns i första generationens system har åtgärdats och andra och tredje generationens system fungerar idag på ett tillfredsställande sätt.

Inredda burar

Problemen med flervåningssystemen var som ovan beskrivits avsevärda och för att rädda svensk äggproduktion ändrades 9 § djurskyddsförordningen år 1997 på så sätt att inredda burar blev tillåtna, se sidan 11.

Vid den tidpunkt fanns det inga företag som tillverkade inredda burar annat än för försöksändamål. Inredda burar betraktades också som ny teknik och krav ställdes på försöksmässig provning. Fyra företag ansökte om att få sina inredda burar provade och godkända, nämligen AB Br. Victorsson (Trivselburen för 8 höns), Swedfarm AB (Big Dutchman Aviplus för 10 höns), Agropool AB (Triotec för 8 höns) och Gimranäs AB (Hellmann för 8 höns). Den första ansökan inkom 1997, den andra 1998 och de övriga 1999.

Försöksmässiga provningar påbörjades för den första burtypen 1998, för den andra 1999 och för de övriga 2000. Skälen till att ansökningarna dröjde för en del företag torde ha berott på att de tillverkande företagen ännu inte hade utvecklat inredda burar och att det tog tid för företagen att hitta köpare till sina burar. En förutsättning för provningarna är att det finns anläggningar i praktisk drift. Tidpunkten när de försöksmässiga provningarna kan starta och avslutas beror alltså helt och hållet på när ansökan kommer in och när anläggningar i praktisk drift kommer igång. Dessa omständigheter kan sökande företag påverka men de ligger helt utanför den ansvariga myndighetens kontroll.

Provningsprogrammet för flervåningssystemen hade modifierats för att passa burar. De två första burtyperna fick installeras i maximalt 10 anläggningar med sammanlagt maximalt 100 000 hönsplatser och de två senare i maximalt 5 anläggningar med maximalt 50 000 hönsplatser. Prövning av godkännande skedde för de två första burtyperna när resultat från 8 hönsomgångar förelåg och för de två sista efter 4 hönsomgångar (en hönsomgång tar 60-65 veckor). Att provningsprogrammet för de två senare burtyperna reducerades berodde på att de liknade den första burtypen och att man inte i onödan ville förlänga provningen och därmed fördröja ett godkännande.

Den första burtypen godkändes år 2000 och de övriga år 2002. När provningen av de fyra burtyperna var klara fanns ett godtagbart vetenskapligt underlag för att utarbeta generella regler för inredda burar. Dessa regler har efterhand införlivats i de svenska djurskyddsföreskrifterna tillsammans med reglerna i EU:s hönsdirektiv (1999/74/EG). En svensk särregel är att det får vara högst 16 höns per bur.

Vad man ska komma ihåg när det gäller den svenska omställningen är att när burförbudet kom år 1988 så fanns det, förutom gamla envåningssystem, inga alternativa system som var färdigutvecklade och färdigutprovade. I den svenska ny teknikprovningen uppdagades många brister som rättades till under provningarnas gång och när systemen så småningom godkändes så kunde en tillfredsställande funktion garanteras till gagn både för djurskyddet och äggproducenterna. Under hela provningens gång har referensgruppen varit till stor hjälp för Jordbruksverket.

3.3 Fördelar med ny teknikprovning

Ny teknikprovningen syftar till att utröna om ny teknik, dvs. teknik som inte regleras eller avviker från gällande djurskyddslagstiftning, är godtagbar från djurhälso- och djurskyddssynpunkt samt att skaffa underlag för föreskrifter för den aktuella tekniken. Bestämmelserna om att nya tekniska system och ny teknisk utrustning skall genomgå nyteknikprovning gäller oavsett tillverkningsland.

Systemet med ny teknikprovning medför en tydlighet och en förutsebarhet för såväl tillverkare som användare av nya produkter. Ett godkännande vid en ny teknikprovning innebär att produkten inte strider mot några djurskyddsbestämmelser. Ny teknikprovning medför också att tillverkarna inte behöver drabbas av den kostnad som annars skulle kunna uppstå om en produkt måste tas tillbaka från marknaden på grund av att den visat sig vara skadlig för djuren. Vidare möjliggör ny teknikprovningen en snabbare ändring av detaljföreskrifterna än vad som skulle vara fallet om föreskrifterna enbart uppdaterades i takt med framsteg inom forskningen. Ny teknikprovning är inte något som är främmande inom Europa. Liknande system finns till exempel i Tyskland, Österrike, Norge och Schweiz. Vidare återfinns skrivningar om att ny teknik ska testas innan den får saluföras i flera av Europarådets rekommendationer.

Det kan tilläggas att det finns en diskussion sedan tidigare om att införa ett gemensamt system inom EU för utvärdering av ny teknik. I samband med att Europeiska unionens råd (Rådet) antog direktiv 98/58/EG angående skydd för animalieproduktionens djur gav Rådet i uppdrag till Kommissionen att utreda ett sådant gemensamt system.¹ För att bidra till en fortsatt diskussion inom EU kring ett gemensamt system för utvärdering av ny teknik för lantbrukets djur hölls ett internationellt seminarium i Sverige den 20-21 oktober 1999. De flesta dåvarande medlemsstaterna samt Schweiz och Norge var representerade på seminariet.

Seminariet ledde fram till ett antal viktiga slutsatser. Bland annat slogs fast att utvärdering av ny teknik innan den används är viktig ur ett djurskyddsperspektiv och att det inom ett gemensamt system inte behöver vara nödvändigt att utvärderingen görs av en statlig myndighet. Man kom också fram till att det finns goda förutsättningar att nå fram till gemensamma standarder för tester, eftersom det redan existerar ett samarbete mellan forskarna i de länder som idag har system för utvärdering av ny teknik.

I Sverige har det varit Jordbruksverket och från 2004 Djurskyddsmyndigheten som godkänner den nya tekniken. När en ansökan om att få en viss teknik godkänd kommer in till myndigheten görs en bedömning av om tekniken kan godkännas utan försöksmässig provning (Kategori I och II) eller om sådan provning krävs (Kategori III). För ärenden som hänförs till kategori III utses en ansvarig forskare.

För tydlighetens skull finns det sedan den 1 december 2004 i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om ny teknik även uttryckligen en ömsesidighetsklausul som säger att varor som har genomgått motsvarande förfarande i ett annat EU-land, Turkiet eller en EFTA-stat som har undertecknat EES-avtalet inte omfattas av kravet på godkännande av ny teknik om förfarandet har skett enligt kriterier som garanterar att en djurskyddsnivå som motsvarar den svenska uppnås. Användaren av den nya tekniken måste emellertid underrätta Djurskyddsmyndigheten om användningen.

Det är helt naturligt att nya tekniska system eller inredningsdetaljer har ”barnsjukdomar”. Genom ny teknikprovningen kan dessa rättas till och endast ett begränsat antal djur blir utsatta. Att i efterhand rätta till brister i nya tekniska system eller ny teknisk utrustning kan vara svårt. Dels är det svårt för lokala tillsynsmyndigheter att avgöra om skador som uppstår beror på systemfel eller på förhållanden på den enskilda gården. Dels kan det vara mycket svårt för en enskild djurägare att med framgång få en tillverkare av system eller utrustning för djurhållning att ändra på produkten. Bestämmelserna om godkännande av ny teknik är således en viktig förutsättning för att Sverige skall kunna upprätthålla den skyddsnivå som Sverige

¹ Doc 10 532/98 ADD1 ”The Council calls on the Commission to submit a report, together with any necessary proposals, on the possible harmonisation of a system for the approval of new methods concerning husbandry, equipment and buildings”.

önskar avseende djurvälståndet och djurhälsan. För den enskilde djurägaren har bestämmelserna vidare den fördelen att djurägaren vet att han får en beprövad och väl fungerande produkt. Detta är viktigt inte minst då det ofta rör sig om för djurägaren mycket stora investeringar.

Provningen av inredda hönsburar har varit mycket värdefull genom att flera problem har identifierats och åtgärdats redan innan inhysningssystemen fått spridning. Några exempel på detta är att sittpinnarna var placerade på olämpligt sätt, vilket ledde till hygieniska problem, och att höns fastnade i burarna eftersom de var dåligt utformade. Att detta kunde åtgärdas redan på ett tidigt stadium har inneburit stora fördelar för både djur och produktion. Efter att nyteknikförordningen för inredda burar avslutades 2002 krävs inget godkännande för andra fabriker eller modeller under förutsättning att de uppfyller de svenska bestämmelserna om hönsburar. Det är viktigt att klargöra att nyteknikprovningen således inte är fråga om ett typgodkännande, där samtliga nya modeller måste godkännas. Det är över huvud taget inte särskilt vanligt med ny teknik inom djurhållningen och sedan 1991 har enbart ett 30-tal ansökningar om godkännande av ny teknik inkommit till den beslutande myndigheten.

Varje äggproducent kan i dag fritt använda inredda burar eller flervåningssystem, så länge de uppfyller kraven i den svenska djurskyddslagstiftningen. Om någon däremot skulle vilja använda system som avviker från kraven i djurskyddslagstiftningen, måste systemen först genomgå nyteknikprovning innan de får användas, såtillvida de inte har genomgått ett förfarande i ett annat EU-land enligt kriterier som garanterar att en djurskyddsnivå som motsvarar den svenska uppnås i enlighet med den ovan beskrivna klausulen om ömsesidigt erkännande.

4 Forskning

4.1 Forskning på värphönsområdet

Forskningen rörande alternativa system för värphöns startade på Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) i mitten av 80-talet. Institutionen för husdjurens utfodring och vård, SLU, Uppsala, startade försök med flervåningssystem för frigående höns 1988 dels på försöksstationen Funbo/Lövsta och dels på gården Marielund (Marielundssystemet). Institutionen för husdjurshygien, SLU, Skara, påbörjade 1989/90 försök på lantbruksskolan St. Segerstad med flervåningssystemet Oli Voletage. Dessa projekt finansierades av bidrag från djurskyddsföreningar, Lantbruksstyrelsen och SLU:s egna medel. Ganska snart involverades ytterligare institutioner i forskningen kring alternativa system, främst Institutionen för lantbrukets byggnadsteknik, SLU, Alnarp och Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA), Uppsala. Nästan samtidigt som beslutet om den nya djurskyddslagen togs 1988 beslöt SLU att minska resurserna till fjäderfäforskningen med 800 000 kr i och med en ändrad policy. SLU skulle satsa mer på grundforskning. Den mer tillämpade forskningen skulle näringen bekosta.

I den forskningspolitiska propositionen 1989/90:90 förslög regeringen att 3.3 miljoner skulle avsättas till forskning, försök och utvecklingsarbete när det gäller djurskyddsfrämjande åtgärder förutom de 0.5 miljoner som redan anslagits i budgetpropositionen.

I regeringsbeslutet från den 31 januari 1991 stipulerades att medlen skulle användas för forskning, utveckling och försök rörande djurmiljöförbättrande åtgärder i jordbruket, särskilt alternativ till burhållning inom äggproduktionen. Lantbruksstyrelsen skulle fördela medlen i samråd med Skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR). Av medlen skulle 0.6 miljoner avsättas till SLU för fort- och vidareutbildning av djurskyddsinspektörer. Anslaget ökade under budgetåret 1992/93 till 4.8 miljoner kr.

Våren 1991 utarbetade professorerna Hans Viktorsson och Göran Jönsson på uppdrag av Lantbruksstyrelsen och SJFR ett forskningsprogram. I december 1991 beslutade SJFR och Jordbruksverket (SJV) att genomföra forskningsprogrammet *Djurskyddsfrämjande åtgärder för värphöns* och att 2.0 miljoner kr per år skulle avsättas i tre år. Programmet löpte under perioden från den 1 januari 1992 till den 31 december 1994. Programmet inriktades på två huvudområden dels biologiska frågeställningar och dels teknik/arbetsmiljö.

SJV och Stiftelsen lantbruksforskning (SLF) beslöt att under perioden den 1 januari 1994 till den 31 december 1996 satsa gemensamma medel på forsknings- och utvecklingsarbete (FoU-program) inom hönsområdet. FoU-programmet, som fick namnet *Hönshållning*, fastställdes. Programmet hade som mål att utveckla inhysningssystem för värphöns som uppfyllde djurskyddslagens krav och inte ledde till försämring från djurhälso- och arbetsmiljösynpunkt. Systemen skulle också ge producenterna en lönsam produktion som klarade en internationell konkurrens. Totalt omsattes inom programmet 12.3 miljoner kr varav SJV svarade för 6.6 miljoner kr.

En utvärdering av programmet genomfördes 1995 av Thorkil Ambrosen, avdelningschef vid det Danske Fjerkræaad i Köpenhamn, Danmark. Han framhöll i sina slutsatser att det var angeläget att forskningen kunde fortsätta då flera problem när det gäller inhysning av höns i golvsystem fanns kvar att lösa.

Ett nytt FoU - program *Djurvänlig och lönsam äggproduktion I* bedrevs under perioden från den 1 januari 1998 till den 12 december 2000. Första ansökningsomgången var i oktober

1997. Programmet finansierades av SLF, SFS-Svenska Ägg och Jordbruksverket gemensamt och omfattade totalt 7 miljoner kronor. SJV svarade för 3 miljoner kr.

Programmet utvärderades 2001 av professor Nils Kolstad, Norges Lantbrukshögskola. Kolstad skrev i sin utvärdering att det har utvecklats starka forskningsmiljöer på flera relevanta områden i Sverige. Det finns i dag mycket kompetens och resursstarka forskningsmiljöer inom fjäderfäsektorn som det vore synd att om de inte blev utnyttjade maximalt i framtiden. Detta har också en nordisk aspekt då fjäderfäforskningen speciellt i Finland och Norge nu för tiden ges låg prioritet.

Som en fortsättning startade FoU-programmet *Djurvänlig och lönsam äggproduktion II* och löpte i 3 år från 2001-12-03 till 2004-12-03. Även detta program finansierades gemensamt av SLF, SFS-Svenska Ägg, Jordbruksverket och under det sista året (2004) av Djurskyddsmyndigheten. Programmet omfattade totalt 7 miljoner kr. SJV och Djurskyddsmyndigheten anslog 2 miljoner resp. 1 miljon kr. Prioriterade områden var skötsel, slakt, sjukdomar, stallutformning, inhyssning, miljö samt kvalitet och lönsamhet.

Något nytt forskningsprogram på värphönsområdet finansierat av SLF och SFS- Svenska Ägg har inte påbörjats efter 2004. Äggbranschens har på eget initiativ prioriterat marknadsföring och insatserna på forskning från näringsens sida är för närvarande vilande. Medel till forskning om värphöns och äggproduktion efter 2004 har beviljats från framför allt Djurskyddsmyndigheten men även från Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (FORMAS).

Djurskyddsmyndigheten har förutom den miljon som ingått i forskningsprogrammet *Djurvänlig och lönsam äggproduktion II* beviljat medel till två forskningsprojekt (2005-2006) inom ramen för Djurmiljöförbättrande åtgärder på 790 000 kr.

Förutom de tre nämnda forskningsprogrammen har Jordbruksverket beviljat medel på 5.3 miljoner kr på andra angelägna fjäderfäprojekt under perioden 1991-2003. Totalt har Jordbruksverket anslagit 22 miljoner kr till fjäderfäforskning. Till detta kommer ca 10 miljoner på ny teknikprovningen och 3.5 miljoner till rådgivningsinsatser. Jordbruksverket satsningar på forskning inom området ekologisk äggproduktion är inte medräknad i dessa siffror.

Inom Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (MISTRA) bedrevs forskningsprogrammet *MAT 21 - uthållig livsmedelsproduktion* under åren 1997 – 2004. Inom programmet genomfördes ett par projekt med anknytning till värphöns.

4.2 Kunskapsläget idag

Det kanske största framsteget när det gäller den nyare forskningen är att uppfödningen har fått så stor uppmärksamhet. Man kan inte nog betona de tidiga upplevelsernas betydelse för hur hönorna ska fungera i produktionssystemet². Man uppmärksammar även i högre grad de negativa effekterna av stress på kycklingarna redan före kläckning³. Systematiska studier har nyligen även genomförts i en situation liknande den kommersiella⁴.

² Johnsen, P. F. Vestergaard, K & Nørgaard.Nielsen, G. 1998. Influence of early rearing conditions on the development of feather pecking and cannibalism in domestic fowl. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 60:25-41

³ Janczak, A., Nordgreen, J., Braastad, B., Haug, A. & Bakken, M. 2004. *Proc. 38th Int. Conf. ISAE*, Helsinki, Finland, p. 111.

⁴ Wall, H. & Tauson, R. 2005. Produktion, befjädring och stress hos två hybrider i olika inhyssningssystem. *Fjäderfä* nr 10-2005

Relevant forskning redovisades och diskuterades i Jordbruksverkets rapport till regeringen 1996 "Värphöns Kontrollstation 1996 Rapport 1996:6". Därför har Djurskyddsmyndigheten och Jordbruksverket i denna rapport valt att främst redovisa senare forskning, vilken också har större relevans för den hönshållning som bedrivs inom EU idag.

För information om den forskning som bedrivits och bedrivs i Sverige hänvisas till följande forskare

Linda Keeling, SLU, telefon 018-671622, linda.keeling@hnh.sl.se	Expertområde: hönsens beteende
Ragnar Tauson, SLU, telefon 018-674518, ragnar.tauson@huv.sl.se	Expertområde, hönsens inhysning
Helena Wall, SLU, telefon 018-671670, helena.wall@huv.sl.se	Expertområde: hönsens inhysning
Oddvar Fossum, SVA, telefon 018-67 40 00, oddvar.fossum@sva.se	Expertområde: hönsens hälsa och sjukdomar
Gösta Gustafsson, SLU, telefon 040-415488, gosta.gustafsson@jbt.sl.se	Expertområde: stallmiljöer

Dagens kommersiella inhysningssystem för svenska värphöns

I de icke inredda burarna ses höga aggressionsnivåer, vilket troligen är en följd av den lilla ytan varje höna har tillgång till⁵. Finns inte täta mellanväggar blir fjäderslitaget stort och utan klonötare finns en stor risk för förvuxna klor och fot- och rivskador. Tillsyn och upptäckt av sjuka djur är mycket svår, i praktiken handlar det om att plocka ut djur som redan är döda eller döende eller har mycket påfallande skador, exempelvis blödande sår till följd av hackning. På besättningsnivå är dödligheten ofta låg och produktionen hög i icke inredda burar.

I de inredda burarna har hönsen möjlighet att utföra vissa av sina naturliga beteenden. De kan värpa i avskildhet, greppa om en pinne vid vila, picka i strö och i någon mån ströbada. Däremot gör den begränsade tillgängliga ytan och volymen att de inte kan utföra vissa komfortbeteenden eller flyga⁶. Den sociala gruppen är relativt liten (i dagens svenska hönsburar tillåts maximalt 16 höns per bur) och beteenden som fjäderhackning och kannibalism sprids inte i särskilt snabbt utsträckning mellan burar, även om en viss spridning förekommer⁷.

Envåningssystem kännetecknas av stora gruppstorlekar i ett relativt lätt överblickbart stall. Hönsen har möjlighet att utföra en stor del av sina naturliga beteenden så som att picka och sprätta, sandbada, värpa i avskildhet, i vissa fall sova på en upphöjd plats, flyga och utföra komfortbeteenden. Däremot medför den stora gruppstorleken att hönsen utsätts för en social situation som skiljer sig från den de är anpassade för. Om fjäderhackning eller kannibalism utbryter sprider sig beteendet snabbt och många individer i flocken kommer att påverkas negativt. Hönsen har tillgång till en sittpinnekonstruktion placerad på en gödselbinge eller träribbor monterade direkt på det dränerande golvet. På sidorna om gödselbingen finns värpreden respektive ströyta. Om gödseln lagras i gödselbingen under hela hönsomgången får man problem med luftkvaliteten, främst höga ammoniakhalter. Anläggningar som har byggts under senare tid har försetts med mekanisk utgödsling vilket har bidragit till en något förbättrad luftkvalitet.

⁵ Al-Rawi, B. & Craig, J. V. 1975. Agonistic behaviour of cage chickens related to group size and area per bird. *Appl. Anim. Ethol.* 2:69-80.

Hansen, I. 1994. Behavioural expression of laying hens in aviaries and cages: Frequences, budgets and facility utilisation. *Br. Poultry Sci.* 35: 491-508.

⁶ Cooper, J. J. & Albertosa. 2004. *Proc. 38th Int. Conf. ISAE, Helsinki, Finland*, p. 123.

⁷ Cloutier S. & Newberry R.C. 2002. A note on aggression and cannibalism in laying hens following re-housing and re-grouping. *Appl. Anim. Behav. Sci.* Volume 76: 157-163.

Flertalet flervåningssystem finns i nybyggda stallar med hög teknisk nivå. Detta ger förutsättningar för en god djur- och arbetsmiljö. Systemen kännetecknas av att de kräver hög takhöjd, medger mycket stora gruppstorlekar och kan i vissa fall medföra svårigheter att överblicka djuren och sköta den dagliga tillsynen. Ett problem som Djurskyddsmyndigheten uppmärksammas på från ett flertal producenter är att det är svårt och stressande för djur och djurskötare att lasta ut djuren vid slakt. Flervåningssystemen ger hönsen möjlighet att utföra en stor del av sina naturliga beteenden. De kan sova och vila på en upphöjd plats, de kan värpa i avskildhet, sandbada, picka och sprätta, flyga, utföra komfortbeteenden mm. Den sociala situationen kan vara stressande för hönsen på grund av den mycket stora gruppstorleken. Precis som i envåningssystemen får utbrott av fjäderhackning och kannibalism svåra konsekvenser både för hönornas välfärd och flockens produktionsekonomi.

Om de lagstadgade funktionskraven i lagstiftningen kan följande framhållas.

Sittpinnar

Det är känt att tidig tillgång till sittpinnar för kycklingarna minskar risken för kloakkannibalism och för golvvägg eller fellagda ägg⁸. Kannibalism är ett stort djurskyddsproblem och ett stort ekonomiskt problem på grund av förhöjd dödlighet i flocken. Detta problem förebyggs internationellt sett ofta genom näbbtrimning, dvs att näbbarnas yttre del amputeras en eller flera gånger under kycklingens liv. Näbbtrimning är dock ingen bra lösning eftersom det inte löser grundproblemet och dessutom är arbetsintensivt och för hönorna smärtsamt både på kort och på lång sikt⁹. Ytterligare en faktor som är av stor betydelse är att alla kycklingar i flocken ges tillgång till och faktiskt använder sittpinnarna för att uppnå den ovan nämnda goda effekten av dessa¹⁰. Detta kan uppnås genom att till exempel "tvinga" kycklingarna att röra sig i olika nivåer för att komma åt olika resurser i stallet. Det har visat sig att naturligt ljus under dagtid leder till att fler kycklingar utnyttjar sittpinnarna för vila nattetid jämfört med artificiellt ljus¹¹.

Strö

Tillgång till strö tidigt gör att risken för att hönsen som vuxna ska utveckla fjäderhackning minskar dramatiskt¹². Man har även väl studerat de bakomliggande faktorerna för fjäderhackning¹³ och kartlagt en del av genomets som styr fjäderhackningsbeteendet¹⁴.

Reden

Det är av stor vikt, både av djurskyddsskäl liksom av ekonomiska skäl att hönsen värper i redena. Att värpa utanför redet innebär en ökad risk för att hönan utsätts för kloackhackning¹⁵. Dessutom påverkas äggkvaliteten och fellagda ägg i lösdriftssystem innebär en stor

⁸ Gunnarsson, S., Keeling, L. J. & Svedberg, J. 1999. *Br. Poult. Sci.* 40:12-18.

⁹ Gentle, M. J., Waddington, D., Hunter, L. N. & Jones, R. B. 1990. Behavioural evidence for persistent pain following partial beak amputation in chickens. *App. Anim. Behav. Sci.* 27:149-157.

¹⁰ Yngvesson, J. 2002. Cannibalism in laying hens – Characteristics of individual hens and effects of perches during rearing. PhD thesis, ISBN 91-576-6360-2

¹¹ Heikkilä, M., Gunnarsson, S. & Valros, A. 2005. Effect of light rhythm and light source on the diurnal behaviour of chicks. *Proc. 39th Int. Cong. ISAE, Kanagawa, Japan*, p. 77.

¹² Huber-Eicher, B. & Audigé, L. 1999. Analysis of risk factors for the occurrence of feather pecking in laying hen growers. *Br. Poult. Sci.* 40:599-604

¹³ Huber-Eicher, B. & Wechsler, B. 1997. Feather pecking in domestic chicks: its relation to dustbathing and foraging. *Anim. Behav.* 54:757-768

¹⁴ Jensen P., Keeling L., Schütz K., Andersson L., Mormède P., Brändström H., Forkman B., Kerje S., Fredriksson R., Ohlsson C., Larsson S., Mallmin H., Kindmark A. 2005. Feather pecking in chickens is genetically related to behavioural and development traits. *Physiol. & behav.* 86: 52-60

¹⁵ Newberry, R.C. 2004. Cannibalism. pp. 239-258. In: *Welfare of the Laying Hen*. Ed. by G.C. Perry, CABI Publishing, Wallingford UK.

arbetsbelastning. Vi är fortfarande inte klara i vårt sökande efter kunskap om hur man bäst utformar redena, var de ska placeras, hur de ska belysas och i vilken färg de bör vara. Det finns studier som har börjat undersöka hur kycklingarnas ljusmiljö tidigt i livet påverkar deras val av reden efter värpstarten¹⁶.

¹⁶ Zupan, M., Kruschwitz, A. & Huber-Eicher, B. 2007 The influence of light intensity during early exposure to colours on the choice of nest colours by laying hens. *Applied Animal Behaviour Science*, In Press

5 Omställningen

Förbudet mot oinredda burar 1988 innebar att inga nya anläggningar med burar fick byggas. Det var dock tillåtet att byta oinredda burar i befintliga anläggningar men villkoren var att antalet hönsplatser inte ökades och att burarna var tagna ur drift efter den 10-åriga övergångstiden. Det visade sig efterhand att det inte skulle vara möjligt att ställa om produktionen till 1999 och för att svensk äggproduktion inte skulle slås ut så fick Jordbruksverket möjlighet att i enskilda fall medge undantag från kravet på sittpinne, rede och sandbad. Enskilda producenter fick alltså möjlighet att på dispens fortsätta med äggproduktionen i oinredda burar även efter 1999. För detta utarbetades ett särskilt dispensprogram.

5.1 Dispensprogrammet

Bakgrund

Som beskrivs på sidan 10 utarbetade Jordbruksverket år 1996 en rapport, *Värphöns-Kontrollstation 1996 (Rapport 1996:6)* i vilken tre möjliga framtidsscenarioer beskrivs. Det scenario som Jordbruksverket förordar i rapporten är att förbudet mot oinredda burar kvarstår, att funktionskrav införs för nya alternativa system och att individuella dispenser kan ges för befintliga anläggningar med oinredda burar under förutsättning att de uppfyller högt ställda djurskyddskrav. Skälet till att möjlighet till dispenser föreslogs var de djurskyddsmässiga problem som visat sig vid de pågående ny teknikprovningarna av högbeläggningssystemen/flervåningssystemen, jfr. sidan 12. Problemen var så stora att det bedömdes vara omöjligt att klara omställningen till 1999. Rapporten låg till grund för regeringens skrivelse (1996/97:64) om alternativ till traditionell burhållning av höns. I princip valde regeringen att gå på det förslag som Jordbruksverket förordade och så småningom resulterade skrivelsen i en ändring av 9 § djurskyddsförordningen (1988:539). Ändringen trädde ikraft den 15 maj 1997 och paragrafen fick då följande lydelse.

9 § Höns för äggproduktion får inte inhysas i andra burar än sådana som uppfyller hönsens behov av rede, sittpinne och sandbad. Inhysningen skall ske på ett sådant sätt att dödlighet och beteendestörningar hos hönsen hålls på en låg nivå. Kravet i första stycket gäller även för andra inhysningsformer.

Jordbruksverket får meddela ytterligare föreskrifter om hur hönsen skall hållas.

Om det finns särskilda skäl får Jordbruksverket i enskilda fall medge undantag från kraven i första stycket i enlighet med föreskrifter som meddelas av verket.

Ändringen innebar att inredda burar blev tillåtna men enligt regeringens skrivelse skulle de genomgå ny teknikprovning innan de fick användas. Bedömningen att det skulle vara omöjligt att klara omställningen till 1999 delades av regeringen och därför gavs Jordbruksverket möjlighet att i enskilda fall medge undantag från kraven på rede, sittpinne och sandbad. Dispenser skulle endast ges till burar som uppfyllde högt ställda djurhälso- och djurskyddskrav enligt regeringens skrivelse.

Dispenser

Med stöd av den ändrade paragrafen i djurskyddsförordningen utarbetade Jordbruksverket dispensföreskrifter (SJVFS 1997:71) som trädde i kraft den 1 juli 1997. I föreskrifterna anges villkoren för dispens som förenklat är följande:

3 § Jordbruksverket kan medge dispens om

1. besättningens storlek överstiger 200 höns för äggproduktion

2. stallet eller stallavdelningen uppfyller högt ställda djurskyddskrav, vilket skall

konstateras vid besiktning (vid 40-55 veckors ålder) enligt ett av Jordbruksverket fastställt dispensprogram, och

3. besättningen är ansluten till ett av Jordbruksverket godkänt omsorgsprogram.

4 § Undantag kan medges för högst tre hönsomgångar

5 § Ansökan ska ske på av Jordbruksverket fastställd blankett

6 § Avgift ska erläggas för besiktning

Eftersom dispenser endast kunde ges enskilt och under förutsättning att högt ställda djurskyddskrav uppfylldes var det nödvändigt med besiktning hos varje enskild producent. För detta ändamål utarbetades ett dispensprogram med hjälp av experter från Sveriges lantbruksuniversitet (Jan Svedberg, Linda Keeling och Ragnar Tauson) och näringen (Jan-Olof Bohlin, Eric Magnusson och Ingvar Andersson). Programmet var färdigt i slutet av augusti 1997 och innehöll följande kontroll- och bedömningspunkter.

1. Djurskyddsbestämmelser/absolutkrav (12 kontrollpunkter): Larm, antal våningar, täta sidoväggar, burarea/höna, burhöjd, fodertråkant/höna, trådtjocklek, golvlutning, vattenniappar, sittpinne (vissa fall), annat, anslutning till omsorgsprogrammet.

2. Djurbedömning av 100 höns per avdelning (10 bedömningspunkter): Kondition, halshudsaterom, fotskador, klor, hackskador (kam, huvud), hackskador (kroppen), befjädring, dödlighet, kvalster och produktion.

3. Djurmiljö (bedömning av teknik och skötsel, 5 bedömningspunkter): Burar, utgödsling, utfodring, vatten, belysning.

4. Klimat och luft (bedömning av teknik och skötsel, 3 bedömningspunkter): Ventilation, ammoniak och nödventilation.

5. Byggnad (bedömning av teknik och skötsel, 4 bedömningspunkter): Golv/väggar/tak, takhöjd, fågel- och gnagarsäkerhet och hygiengräns.

6. Tillsyn, kontroll och skydd (bedömning av teknik och skötsel, 4 bedömningspunkter): Tillsyn, journaler, larm och reservelverk.

Sammanlagt alltså 12 absolutkrav och 26 bedömningspunkter. Bedömningspunkterna poängsattes från 1 till 4 (4 bäst) enligt en manual som utarbetats för dispensprogrammet (delvis med näringens omsorgsprogram som mall). Dispens gavs enligt följande

3 hönsomgångar: absolutkraven ska vara uppfyllda och för bedömningspunkterna ska minst 87 % av maxpoäng ha uppnåtts.

2 hönsomgångar: enligt ovan men 75 %

1 hönsomgång: enligt ovan men 67 %

Om villkoren ovan inte uppnåddes gavs ingen dispens. En hönsomgång beräknades vara 68 veckor.

I Sverige fanns det år 1997 ca 5 700 000 höns på ca 8 300 företag. Antal företag med mer än 200 höns bedömdes vara ca 700 varav ca 50 med frigående höns. Jordbruksverket bedömde att ca 600 producenter skulle ansöka om dispens.

För att klara besiktningarna anställdes 4 besiktningsmän. Dessa genomgick en utbildning i augusti 1997 och därefter träffades de regelbundet på samordningsmöten för att bl. a. likrikta bedömningarna. Besiktningsmännen arbetade inte heltid med dispensbesiktningarna.

Drygt 600 dispensansökningar kom in till Jordbruksverket. Vid årsskiftet 1998/99 var i princip alla anläggningar besiktigade. Att arbetet med dispensgivningen var klart till årsskiftet var en förutsättning för fortsatt hönshållning i bur eftersom burförbudet trädde ikraft den 1 januari 1999. 69 % av anläggningarna fick dispens tre hönsomgångar, 21 % två omgångar, 1 % en omgång och 8 % fick avslag. Räknat i hönsplatser motsvarar detta 79, 14, 1 respektive 5 %.

Därtill meddelade ca 136 producenter att de hade avvecklat produktionen eller skulle avveckla inom kort, totalt ca 317 000 hönsplatser.

Dispens gavs för ca 4,25 milj. hönsplatser och de sista dispensererna löpte ut i december 2002.

Antalet frigående höns uppskattades i början på år 1999 till knappt 1,5 milj. höns.

Fortsatta dispenser

De alternativa system för äggproduktion som var tillgängliga vid årsskiftet 1998/99 var traditionella envåningssystem och första generationens flervåningssystem. Inredda burar var endast tillåtna för de äggproducenter som medverkade i den obligatoriska svenska ny teknikprovningen. Som beskrivs på sidan 13 ingick fyra fabrikat i denna provning och det första fabrikatet blev godkänt 2000 och det sista 2002. En tidig analys av situationen visade att tiden var för kort för att omställningen skulle kunna genomföras till utgången av 2002. De buräggsproducenter som fått dispens och som önskade ställa om till något alternativt system skulle inte hinna göra detta, dels eftersom vissa systemen inledningsvis inte kunde köpas eftersom de inte var godkända och dels för att tillverknings- och monteringskapaciteten hos återförsäljare/tillverkare var begränsad. Vid denna tidpunkt fanns fyra dominerande återförsäljare/tillverkare i Sverige och dessa uppgav att de var och en hade en tillverknings- och monteringskapacitet på 20 000-40 000 hönsplatser per månad eller sammanlagt 1,0 – 1,3 miljoner hönsplatser per år.

Som en konsekvens av denna analys och för att inte svensk äggproduktion skulle slås ut modifierades dispensföreskrifterna i juli 2000 på så sätt att fortsatt dispens kunde sökas (SJVFS 2000:113). Ett villkor för fortsatt dispens var att tidigare dispens omfattade tre hönsomgångar, ett annat att äggproducenten kunde styrka att den planerade omställning var försenad på grund av särskilda omständigheter, t.ex. lång leveranstid på ny inredning. Någon ny besiktning krävdes inte.

För 223 stallavdelningar ansöktes om fortsatt dispens. Av dessa beviljades 149 stallavdelningar med sammanlagt 1,43 miljoner hönsplatser dispens för en fjärde hönsomgång. Den sista dispensen i denna dispensomgång löpte ut i januari 2004.

Ett antal äggproducenter motsatte sig omställningen, överklagade Jordbruksverkets beslut och behöll sina oinredda burar efter det att dispensererna löpt ut. Detta innebar att omställningen inte var fullständigt genomförd i januari 2004. Vid denna tidpunkt fanns det ca 5 miljoner värphöns i Sverige varav ca 56 % inhystes i system för frigående höns, ca 26 % i inredda burar och ca 17 % i oinredda burar. I dagsläget har i princip alla ställt om till godkända system inte minst av ekonomiska skäl. Handeln var inte intresserad av ägg från oinredda burar. Mer statistik om omställningen redovisas i avsnitt 6.2.

5.2 Rådgivning

När omställningen startade 1988 saknades kunskaper om de nya systemen och därmed fanns ingen rådgivning eller kursverksamhet som kunde bistå producenterna i deras omställning. Antalet rådgivare inom näringen och på Lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna hade minskat kraftigt eller försvunnit och den statskonsulenttjänst som fanns på SLU avskaffades ett par år in på 90-talet. Det fanns således inget samordnat ansvar för grund- eller fortbildning varken av rådgivare eller av producenter när omställningen påbörjades.

Under perioden 1988 – 1996 anordnade några lantbruksskolor/naturbruksgymnasier veckokurser för äggproducenter med golvhönshållning. Ett 15-tal länsstyrelser anordnade kurser om äggproduktion. Kurserna var i regel en-dagskurser och hade småskalig och ekologisk produktion som tema.

Institutionen för husdjurshygien, SLU, startade från och med år 1993 årliga möten för försöksvärdarna i ny teknikprogrammet. Mötena hölls som tvådagarsseminarier som dels innehöll en presentation av resultaten inom nyteknikprovningen och dels föreläsningar om aktuella ämnen. Till mötet 1995 inbjöds även andra producenter med golvhöns i lågbeläggningssystem/ envåningssystem.

Jordbruksverket, SLU, Kronägg, KSLA, m.fl anordnade ett antal seminarier och kurser för äggnäringens folk och för länsveterinärer och byggnadskonsulenter på länsstyrelserna. De dominerade frågorna var inhysningen och de problem som framkommit i ny teknikprovningen samt kommande beslut av regering och riksdag med anledning av kontrollstationerna.

En relativt omfattande informations- och studiebesöksverksamhet bedrevs också av SLU i anslutning till deras forsknings-, försöks och utvecklingsverksamhet.

Osäkerheten om den framtida inhysningen kom att påverka även rådgivningen och informationsverksamheten under denna period. De längre kurser som anordnades på lantbruksskolorna hade svårt att få deltagare. Detta berodde säkert på den osäkra framtiden.

Under perioden 1997-2002 intensifierades rådgivningen tack vare flera insatser. I Jordbruksverkets rapport till regeringen *Värphöns kontrollstation 1996* framhölls att det fanns ett stort behov av rådgivning till producenter som hade för avsikt att satsa på inhysningssystem för frigående höns.

I skrivelsen 1996/97:64 gjorde regeringen följande bedömning
Utbildning och rådgivning om alternativa system för äggproduktion bör öka. För rådgivning bör medel disponeras inom ramen för anslaget Djurhälsovård och djurskyddsfrämjande åtgärder.

I Jordbruksverkets regleringsbrev för 1997 framgick att verket fick använda 500 000 kr per år av anslaget 'Djurhälsovård och djurskyddsfrämjande åtgärder' till rådgivning. I augusti månad 1997 anställdes en rådgivare vars rådgivning i stor utsträckning bedrevs i form av kurser, telefonsamtal, besättningsbesök och framställning av rådgivningsmaterial. Marknadsföringen av tjänsten skedde på konferenser och i tidningen Fjäderfä.

Med start 1996 beviljade Jordbruksverket också medel till rådgivning om ekologisk äggproduktion inom ramen för medel till Utbildning – Information och Rådgivning (UID-medel). Rådgivningsverksamheten bedrevs i form av kurser, besök och telefonrådgivning.

Äggnäringen hade genom sin organisation SFS-Svenska Ägg redan 1994 tagit initiativet till ett omsorgs- och profilprogram. Programmet hade en hög ambitionsnivå kring djuromsorg, salmonellafrihet och hygien och målet var att lyfta dessa faktorer och därmed stärka de svenska äggens konkurrenskraft. Programmet var i sin helhet klart 1997. En riksläkare ansvarade för besiktningen och bedömde anläggningen enligt ett poängsystem med en fastställd miniminivå för godkännande. Besiktningstillfället gav en unik möjlighet att bedriva individuell rådgivning.

År 1998 infördes EU:s regler för märkning av ägg efter produktionssystem. Jordbruksverkets personal ansvarade för kontroll och inbesiktning av de anläggningar som frivilligt önskade märka äggen efter produktionssystem. Denna besiktning innebar också ett rådgivningstillfälle. Jordbruksverket använde de medel till rådgivning som verket disponerade för att bekosta ca en ½ timmes individuell rådgivning i samband med besiktningen.

Under perioden anordnade Jordbruksverket och SLU också ett antal kurser som handlade om framtidens värphönsstallar, om djurskydd och förprovning samt om värphönsens sjukdomar. Sedan 2000 anordnar SLU, Alnarp, varje år en högskolekurs om 5-poäng i fjäderfä om minst

15 deltagare anmäler sig. Kursen har anordnats vid fem tillfällen med sammanlagt 49 studenter.

I och med ändringen i 9 § djurskyddsförordningen och de beslut som togs våren 1997 fick näringen klara riktlinjer om framtiden. Genom ett samarbete mellan SFS-Svenska Ägg, Jordbruksverket och SLU kunde nya resurser anslås till rådgivning och information och personal anställas. Detta medförde att verksamheten fick en fastare struktur.

Kunskaperna om hur ägg skulle produceras i system för frigående höns när det gäller såväl byggnader som foder och avelsmaterial hade också fördjupats och en erfarenhetsbank bildats av de producenter som haft flera omgångar höns i sådana system.

Från år 2003 har rådgivningen fortsatt i olika former. Kalmar Högskola har anordnat tre-veckorskurser för ägg- och slaktfågelproducenter och i mars 2003 bildades Fjäderfäcentrum i Skara. Fjäderfäcentrum är en ideell förening där medlemmar är företag, organisationer, enskilda personer och andra som är intresserade av fjäderfäbranschen. Fjäderfäcentrum har sedan 2004 anordnat kurser för sina medlemmar. Kurserna som anordnas är både grund- och fördjupningskurser och kan omfatta en eller flera dagar, studiebesök eller resor.

Under perioden har litteraturen på området utökats väsentligt både i form av kursböcker, rådgivningsbrev, forskningsinformation etc.

Jordbruksverket genomför inte längre någon fjäderfärådgivning i egen regi. Inom verksamheten med KULM (kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet) har SFS - Svenska Ägg Service AB, Svensk Fågel Service AB, Fjäderfäcentrum, Skara och Åsa Odelros beviljats medel för rådgivnings- och kursverksamhet. Avsikten är att deras verksamhet ska fortsätta inom ramen för det nya landsbygdsprogrammet 2007 – 2013.

Under hela perioden 1988 - 2007 har forskarna på SLU samt näringens (foder-, packeri och hybridföretag) konsulenter kommit att spela en mycket viktig roll i rådgivningen. Det är också viktigt att nämna att SFS-Svenska Ägg genom sin tidning Fjäderfä och de årliga stämmorna på våren och kontaktdagarna på hösten medverkar till spridning av information till producenterna. Varje år har också det Nordiska veterinär och konsulentmötet anordnats för utbyte av erfarenheter och spridning av ny information och resultat från forsknings- och utvecklingsarbete i Norden.

5.3 Strukturförändring, statistik

När burförbudet infördes i den svenska lagstiftningen år 1988 fanns det ca 6,4 miljoner höns i Sverige fördelade på ca 17 000 företag. I likhet med annan djurproduktion inom lantbruket har antalet företag minskat med åren medan besättningsstorlekarna ökat. Hur utvecklingen ser ut från 1996 framgår av tabellerna 5.1 och 5.2.

Tabell 5.1 Antal höns (exkl. kycklingar) efter besättningsstorlek 1996-2005

År	1-49 höns	50-199 höns	200-4 999 höns	Över 4 999 höns	Summa höns
1996	125 479	70 561	601 233	4 911 246	5 708 518
1997	115 137	56 645	535 168	5 017 559	5 724 509
1998	95 712	42 741	504 692	4 718 602	5 361 748
1999	87 884	39 514	418 818	5 101 293	5 647 509
2000	75 621	32 101	385 897	5 176 036	5 669 655
2003	70 846	25 845	283 863	4 117 124	4 497 678
2005	62 535	25 359	286 379	4 690 985	5 065 258

*Redovisning efter besättningsstorlek har inte skett under åren 2001, 2002 och 2004

Källa: Jordbruksverket och SCB, Lantbruksregistret

Av tabell 5.1 framgår att antalet höns i de små besättningarna har minskat kraftigt under perioden 1996 till 2005 medan antalet höns i besättningar över 4 999 höns endast har minskat

med drygt 4 %. Antalet höns i besättningar med över 4 999 höns uppgick 1996 till 86 % av det totala antalet höns och samma siffra för 2005 uppgick till närmare 93 %. Merparten av Sveriges höns sitter således i besättningar med över 4 999 höns.

Tabell 5.2 Antal företag med höns (exkl. kycklingar) efter besättningsstorlek 1996-2005

År	1-49 höns	50-199 höns	200-4 999 höns	Över 4 999 höns	Summa företag
1996	7 266	812	333	286	8 696
1997	6 987	725	353	275	8 340
1998	5 746	501	327	251	6 825
1999	5 449	478	242	272	6 441
2000	4 819	390	213	256	5 678
2003	4 745	317	156	204	5 422
2005	4 242	318	146	210	4 916

*Redovisning efter besättningsstorlek har inte skett under åren 2001, 2002 och 2004

Källa: Jordbruksverket och SCB, Lantbruksregistret

Av tabell 5.2 framgår att antalet företag med höns minskat med över 43 % under perioden 1996 till 2005. Man kan konstatera att antalet företag i de två största segmenten, 200- 4 999 höns och över 4 999 höns, också har minskat men samtidigt har besättningsstorleken ökat.

Genom att analysera siffrorna i tabell 5.1 och 5.2 kan det konstateras att år 2005 fanns 98,3 % av det totala antalet höns i 356 besättningar med en genomsnittlig besättningsstorlek på 14 000 höns. Strukturrationaliseringen har alltså gått långt inom äggnärningen och de största företagen har upp till 300 000 hönsplatser. Vilka inhysningssystem som de stora företagen har valt varierar men det kan vara värt att notera att ett av de största företagen enbart har flervåningssystem för frigående höns.

I vilken mån omställningen har bidragit till att påskynda strukturutvecklingen är inte utrett men det ligger nära till hands att bedöma att så är fallet. I tabell 5.3 redovisas hur omställningen har fortskridit. Fram till 2001 var takten i omställningen låg. Orsakerna till detta var sannolikt flera. Ett skäl var säkert att äggproducenterna kände en stor osäkerhet inför framtiden. Vilka typer av ägg skulle marknaden efterfråga, skulle det vara möjligt att få ersättning för de ökade produktionskostnaderna och skulle det i så fall vara möjlighet att få en godtagbar lönsamhet i produktionen? Ett annat skäl var att de alternativa systemen fortfarande befann sig i ett ganska tidigt utvecklingsstadium. Ny teknikprovningarna hade visat att systemen hade ett flertal brister som inverkade negativt på både djurskydd, djurhälsa och produktion. Efterhand fann man lösningar på problemen och i början på 2000-talet var de alternativa systemen så pass utvecklade att majoriteten av producenterna vågade sig på att investera. År 2001 tog omställningen verklig fart och de system som ökade mest var flervåningssystem och inredda burar. Idag är omställningen, med några få undantag, slutförd och slutresultatet har blivit att omkring 60 % av de svenska hönsen inhyses i system för frigående höns och omkring 40 % i inredda burar.

Tabell 5.3 Omställningsstatistik

Inhysningssystem		Andel hönsplatser i olika inhysningssystem, %					
		1988	1995	1999	2001	2003	2005
Frigående	Ekologiska			2	3	6	6
	Envåningssystem	5	9	21	22	29	25
	Flervåningssystem		2	2	3	21	28
	Summa	5	11	25	28	56	59
Inredd bur				1	7	27	38
Oinredd bur		95	89	74	65	17	3
Summa		100	100	100	100	100	100

Källa: Egen sammanställning

5.4 Marknadsperspektiv

Produktion

Hur den svenska produktionen av ägg påverkades under omställningsperioden kan beskrivas med olika statistiska uppgifter. Tabell 5.4 visar antalet höns av värpras enligt de årliga djurräkningarna. Djurräkningen visar i stort sett oförändrat hönsantal för åren 1999–2001. För 2002 konstaterades dock en kraftig nedgång med närmare 17 % i antalet värphöns följt av en nedgång med 5 % 2003. Denna period av minskande antal värphöns sammanfaller med omställningens mest intensiva skede. I och med att de sista dispensererna löpte ut i början på 2004 och omställningen i det närmaste var avslutad ökade antalet höns 2004 (+11 %) följt av en smärre ökning 2005 (+1,4 %).

Antalet kläckta värpkycklingar under perioden 1997-2005 redovisas i tabell 5.5. Under perioden 1997 till 2001 minskade antalet kläckta kycklingar år för år. Ett tydligt trendbrott skedde under 2002 då antalet kläckta värpkycklingar ökade med närmare 12 % jämfört med 2001. Den tydliga ökningstakten fortsatte även under 2003 för att minska något under 2004 och 2005.

Tabell 5.4 Antal höns i Sverige av värpras 1996-2005

År	1000-tal
1996	5 708
1997	5 724
1998	5 361
1999	5 647
2000	5 669
2001	5 686
2002	4 731
2003	4 496
2004	4 995
2005	5 065

Källa: SCB och Jordbruksverket

Tabell 5.5 Antal kläckta värpkycklingar i Sverige 1997-2005, 1000-tal

År	1000-tal
1997	5 241
1998	4 885
1999	4 566
2000	4 516
2001	4 240
2002	4 739
2003	5 103
2004	5 089
2005	5 065

Källa: SCB och Jordbruksverket

När hönskycklingarna är 5 t.o.m. 18 månader gamla räknas de in i den produktiva hönsgruppen. Den månatliga variationen av den produktiva hönsgruppens storlek samt avräkningspriset för ägg visas i figur 5.1.

Av figuren framgår att den produktiva hönsgruppen efter flera års minskning ökade och från juli 2004 är fler än 6 miljoner höns. Att antalet höns baserat på djurräkningen avviker från motsvarande beräkningar baserade på kläckningsuppgifterna beror på att beräkningarna utifrån kläckningsuppgifterna inte tar hänsyn till onormalt hög dödlighet eller lägre slaktåldrar än normalt.

Förändringarna under omställningsperioden avspeglar sig också i statistik över äggproduktionen. Tabell 5.6 visar att produktionen av ägg i Sverige minskade år för år under perioden 1996 till 2003. Minskningen uppgick under perioden till 15,6 %. Den minskande trenden bröts under 2004 då produktionen ökade markant och uppgick till 103,6 miljoner kg ägg. Under 2005 sjönk dock produktionen tillbaka något jämfört med 2004 men ligger på en fortsatt betydligt högre nivå än under omställningens mest intensiva skede som inträffade under 2002 och 2003. Omställningen som avslutades i och med att de sista dispensererna löpte ut i början på 2004 har således inte haft någon mer långtgående påverkan på den svenska äggproduktionen.

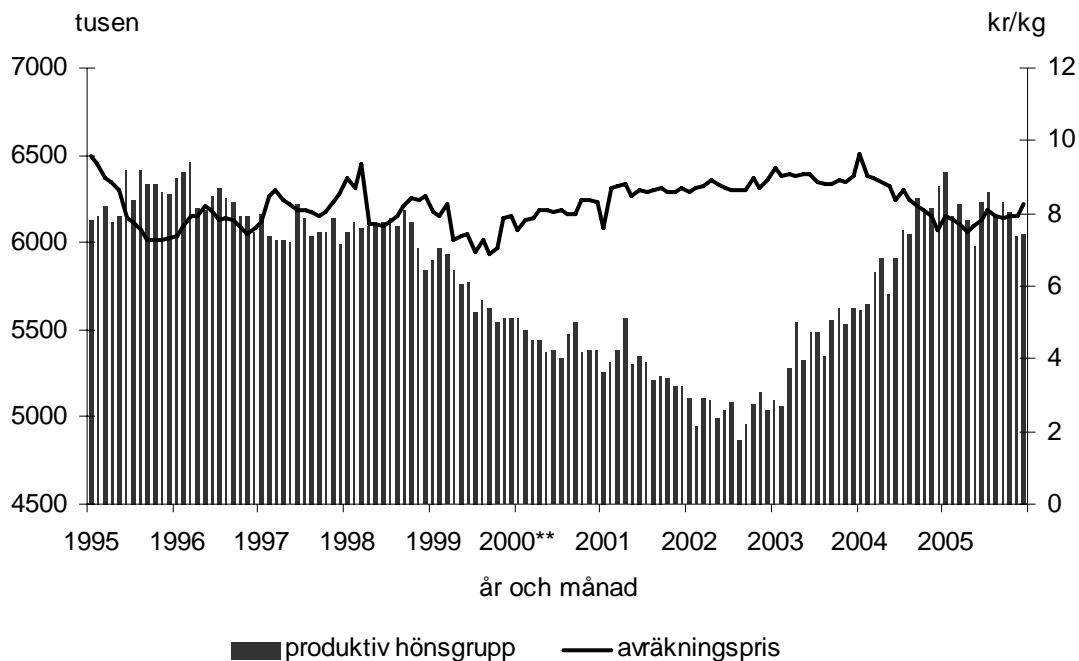

Fig 5.1. Den produktiva hönsgruppens storlek och avräkningspris 1995–2005, tusen individer respektive kr/kg. (Produktiv hönsgrupp = hönskycklingar kläckta 5–18 månader bakåt i tiden. Ruggade höns ingår inte. ** Viktförhållandet mellan uppgiftslämnarna har ändrats och det nya förhållandet gäller fr.o.m. 2000. Källa: Jordbruksverket (priser), EuroEgg & Business AB (kläckningar)

Tabell 5.6 Svensk balans för ägg 1996-2005, miljoner kg

År	Produktion	Import	Export	Konsumtion	Nettoimport (-) Nettoexport (+)
1996	109,6	14,8	15,8	108,7	+1,0
1997	107,1	16,5	17,3	107,2	+0,8
1998	105,7	22,4	18,4	109,7	-4,0
1999	103,8	23,5	18,9	108,4	-4,6
2000	100,2	26,0	18,3	107,9	-7,7
2001	97,9	28,6	20,0	106,5	-8,6
2002	93,4	32,7	25,2	100,9	-7,5
2003	92,6	34,6	23,0	104,2	-11,6
2004	103,6	38,0	24,4	117,2	-13,6
2005	101,6	38,8	25,9	114,5	-12,9

*Produktion = partihandels invägning/0,65 (tom 2000) och /0,73 (fr.o.m.2001)

Källa: Jordbruksverket

Konsumtion

Den inhemska konsumtionen av ägg, som redovisas i tabell 5.6, har räknats fram genom att ta produktionen, lägga till importen och dra ifrån exporten. Då totalproduktionen är schablonmässigt framräknad och all utrikeshandel inte registreras (ett visst mörkertal avseende ägg som kommer in till Sverige från främst Finland förekommer) är siffran för konsumtionen enbart en uppskattning.

Den trend som i flera i-länder under senare år visat en minskning eller stagnation i konsumtionen av ägg, beroende på ändrade konsumtionsvanor, salmonelladebatten samt uppfattningen att kolesterolhalten i ägg är skadlig, verkar nu delvis ha vänt. Enligt *The International Egg Commission* ökade den totala konsumtionen av ägg i EU under 2005 i Danmark, Irland, Italien, Nederländerna och Förenade Kungariket. Konsumtionsminskningar har skett i Tjeckien och Grekland medan resterande EU-länder har haft en oförändrad

konsumtionen eller saknar information för 2005. I tredje länder har den totala konsumtionen av ägg under 2005 ökat i Australien, Indien Mexiko, Sydafrika, Nya Zeeland, Ryssland och Schweiz medan minskningar kan noteras i USA.

I Sverige minskade konsumtionen av skalägg under 2005 från 160 till 157 stycken per capita vilket är en minskning med 1,9 % jämfört med 2004. Konsumtionen av ägg som ingår i äggprodukter minskade under samma period från 45 till 43 stycken per capita vilket är en minskning med 4,4 %. Sammanlagt minskade den totala äggkonsumtionen under 2005 från 205 till 200 stycken vilket är en minskning med 2,4 % jämfört med 2004. Av den totala produktionen 2005 i Sverige gick cirka en femtedel till livsmedelsindustrin, läkemedelsindustrin och bagerinäringen. Den svenska konsumtionen av ägg per person uppdelat på skalägg och ägg som ingår i äggprodukter redovisas i tabell 5.7 nedan.

Tabell 5.7 konsumtion av ägg (styck) per capita, 1997-2005

År	Totalt	Varav skalägg	Varav äggprodukter
1997	195	165	30
1998	193	162	31
1999	193	162	31
2000	197	163	34
2001	195	158	37
2002	187	151	36
2003	192	151	41
2004	205	160	45
2005	200	157	43

Källa: International Egg Commission och för 2004 och 2005 EuroEgg och Business AB

Utrikeshandeln

Sedan Sveriges inträde i EU 1995 är Sveriges export uppdelad på export till tredje land (alla länder utanför EU) och utförsel till EU-land. Samma sak gäller för importen som delas upp i import från tredje land och införsel från EU-land. Statistikuppgifterna för handel med tredje land samlas in genom tulldokument och handeln inom EU genom en urvalsundersökning. I statistiken för handeln inom EU finns ett visst bortfall vilket innebär att statistiken för handeln inom EU inte är lika tillförlitlig som statistiken för handeln med tredje land.

I detta avsnitt har ingen omräkning skett till skalägg mer än där det anges. De äggprodukter som ingår i olika livsmedelsberedningar är inte medräknade. Omräknat till skalägg skulle den totala importen under 2005 motsvara ca 18 975 ton och exporten ca 11 143 ton.

Sveriges import av skalägg var 2005 mer än dubbelt så stor som exporten och importen av äggprodukter var över tre gånger så stor som exporten. För båda produktkategorierna gäller att exporten ökat och att importen minskat mellan 2004 och 2005. Omräknat till skalägg var importen av äggprodukter 2005 ca 60 % större än exporten.

Importen och exporten av ägg och äggprodukter visas i tabell 5.8 och 5.9. Se även tabell 5.6.

Tabell 5.8 visar att Sveriges export av skalägg var högst 1996–1997 då exporten låg på över 3 000 ton per år. Åren därefter har exporten minskat och bottennoteringen 2003 visade en export på 1 318 ton. 2004 ökade exporten till en nivå på över 2 300 ton för att under 2005 sjunka tillbaka till 1 900 ton.

Tabell 5.8 Export av ägg och äggprodukter* 1996-2005, ton

År	Skalägg	Torkad äggula	Torkat annat	Övr. äggpr. exkl.albumin	Albumin	Summa äggpr.	Summa äggpr. omr.till skalägg
1996	3 248	134	14	39	616	803	5 430
1997	3 348	313	56	163	640	1 172	6 654
1998	2 563	315	170	480	637	1 602	7 553
1999	1 738	426	246	361	712	1 745	8 673
2000	2 037	122	237	127	594	1 080	6 603
2001	1 506	192	118	157	643	1 110	6 692
2002	1 641	274	677	375	760	2 086	10 675
2003	1 318	37	238	265	795	1 335	8 279
2004	2 342	44	226	274	899	1 443	8 640
2005	1 902	96	399	652	950	2 097	9 241

*KN-nummer: Skalägg 0407 0030, Torkad äggula 0408 1180, Torkat annat 0408 9180, Övriga äggprodukter exklusive albuminer, 0408 1981, 0408 1989 och 0408 9980 samt Albuminer 3502 1190 och 3502 1990.

Källa: SCB

Tabell 5.9 Import av ägg och äggprodukter* 1996-2005, ton

År	Skalägg	Torkad äggula	Torkat annat	Övr. äggpr. exkl.albumin	Albumin	Summa äggpr.	Summa äggpr. omr.till skalägg
1996	5 296	134	12	348	2 029	2 523	3 829
1997	6 110	230	65	415	1 844	2 554	4 042
1998	8 940	267	77	312	1 706	2 362	4 064
1999	8 701	46	190	326	1 288	1 850	3 392
2000	9 394	190	409	508	1 512	2 619	5 621
2001	6 529	212	745	1 272	2 321	4 550	9 219
2002	3 998	208	1 106	2 743	3 980	8 037	15 226
2003	5 025	174	847	3 520	4 048	8 589	14 885
2004	5 022	270	816	2 881	3 759	7 726	14 290
2005	4 086	220	825	3 640	2 490	7 175	14 889

*KN-nummer: Skalägg 0407 0030, Torkad äggula 0408 1180, Torkat annat 0408 9180, Övriga äggprodukter exklusive albuminer, 0408 1981, 0408 1989 och 0408 9980 samt Albuminer 3502 1190 och 3502 1990.

Källa: SCB

Tabell 5.9 visar att de senaste fyra åren har Sveriges import av äggprodukter mer än fyrdubblats samtidigt som importen av skalägg nästan halverats.

Sveriges import av skalägg har främst kommit från Finland. Som framgår av tabell 5.10 har importen av skalägg från Finland under perioden 1996 till 2005 varierat år från år utan någon tydlig trend. Under 2002 och 2003 då omställningen var inne i sitt mest intensiva skede uppgick importen av skalägg från Finland till 2 751 respektive 3 830 ton (den näst lägsta och näst högsta importsiffran under perioden). Importen av skalägg var som högst under 2004 då omställningen i det närmaste var avslutad och uppgick då till 4 367 ton. Det bör i sammanhanget konstateras att ett visst mörkertal förekommer avseende importen av skalägg från Finland.

Importen av äggprodukter från Finland har under perioden ökat från relativt små kvantiteter under främst perioden 1996 till 1999 till betydligt större kvantiteter under periodens sista två år. Merparten av importen av äggprodukter under 2005 utgörs av äggprodukter exklusive albumin (98 %). Albumin står således för en relativt liten del av detta segment.

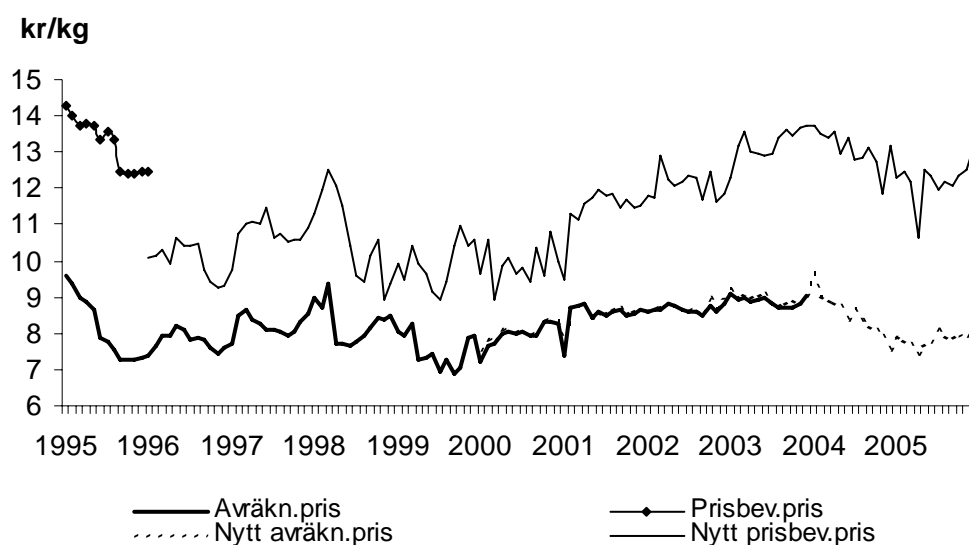
Tabell 5.10 Import av ägg och äggprodukter* från Finland 1996-2005, ton

År	Skalägg	Äggprodukter exkl. albumin	Albumin	Summa äggprodukter
1996	3 793	30	46	76
1997	3 104	48	11	59
1998	3 636	27	14	41
1999	2 075	59	14	73
2000	2 616	146	24	170
2001	3 053	144	59	203
2002	2 751	155	20	175
2003	3 830	145	2	147
2004	4 367	495	8	503
2005	3 232	1 216	22	1 238

Källa: SCB

Prisutveckling

I figur 5.2 visas utvecklingen av avräkningspris och partipris (prisbevakningspris) på den svenska äggmarknaden under omställningsperioden.

Figur 5.2. Prisutveckling på den svenska äggmarknaden 1995–2005, kr/kg. Källa: Jordbruksverket

Av figuren framgår att avräkningspriset ökade år för år under perioden 2000 till 2003 för att därefter sjunka tillbaka.

För prisbevakningspriset gäller att detta mättes som ett vägt medelpris av alla ägg fritt levererat till kund t.o.m. december 1995. Fr.o.m. den 1 januari 1996 började partipriset mätas fritt packeri för kategorin lösvikt, kvalitetsklass A, viktclass 57,5–65 g. Genom kommissionens förordning 572/99 den 16 mars 1999 gäller att prismätningen fr.o.m. april avser försäljningspris fritt packeri för lösviktsägg (burhönsägg) av klass A och av kategorierna L och M.

Det nya prisbevakningspriset och avräkningspriset följs tydligt åt fram t.o.m. början av våren 2001. Fr.o.m. april 2001 verkar dock skillnaden mellan de två priserna öka. Noteringarna för december 2005 var 8,28 kr/kg för avräkningspriset och 13,05 kr/kg för prisbevakningspriset.

I figur 5.3 visas producentprisutvecklingen för burägg i Sverige, Danmark och Tyskland. Av diagrammet går att utläsa att i priserna i Sverige och Danmark följts åt medan priserna i Tyskland uppvisar stora prissvängningar. De tyska priserna påverkas starkare av hur balansläget är för ägg som används till produktindustrin i EU.

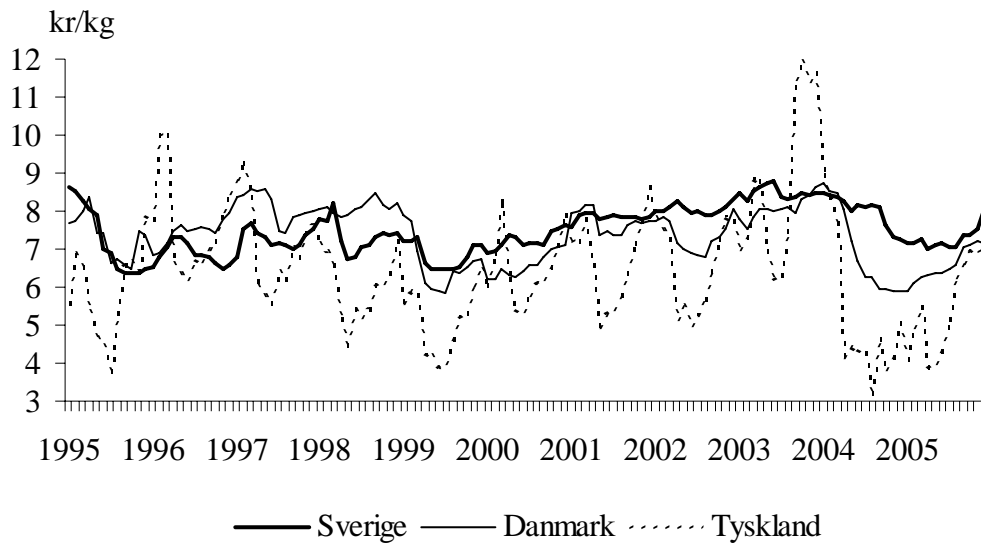

Fig 5.3 Producentprisutvecklingen för burägg (inklusive kvalitetsavdrag och tillägg) i vissa EU-länder 1995-2005, kr/kg. Källa: Euro Egg & Business AB

5.5 Lönsamhet

Som framgått tidigare omfattar den äggproduktion som sker i företag som bedriver produktion på heltid ungefär 350 företag. Varje företag har sina unika förutsättningar både produktivitet- och finansieringsmässigt. Detta innebär då att den företagsekonomiska lönsamheten ett givet år är olika för företagen. Tillfälligheter kan medföra att lönsamheten varierar mellan åren för ett företag. Som i all företagsamhet är det naturligt att företag försvinner från marknaden och att nya kommer in på marknaden. Skäl för att företagen försvinner från marknaden kan vara utsliten anläggning och att det inte bedöms rimligt att uppföra en ny. En annan orsak kan givetvis vara brister i företagarskapet.

Äggproduktionen uppvisade sin lägsta nivå 2002-2003 och har sedan dess ökat något. Samtidigt kan det inte påvisas att prisutvecklingen på ägg avviker från utvecklingen i ett par närliggande länder. Den slutsatsen bör därför kunna dras att det inte finns ett genuint lönsamhetsproblem i branschen. Denna slutsats understryks dessutom av det faktum att det sker nyetableringar. År 2006 förprövade länsstyrelserna t.ex. 13 stallar för frigående höns och 5 stallar för burhöns där antalet berörda hönsplatser var 135 111 respektive 68 360.

5.6 Ekonomiska bidrag och stimulans

När förbudet mot höns i burar infördes i djurskyddsförordningen år 1988 fanns det ca 6,4 miljoner värphöns i Sverige. Omkring 95 % av hönsen inhystes i oinredda burar. Det gjordes flera beräkningar och bedömningar av vad omställningen till alternativa system skulle kosta för äggproducenterna. Beroende på vilka förutsättningar som antogs kom man fram till olika belopp. De mer moderata beloppen uppgick till närmare 1 miljard kronor. Vilka belopp som var mest realistiska kan diskuteras men utan tvivel skulle omställningen komma att innebära stora ekonomiska påfrestningar för äggproducenterna och äggnäringen.

Några ekonomiska stimulansåtgärder för att underlätta omställningen och som var direkt riktade mot äggproducenterna infördes aldrig av den svenska regeringen och i praktiken var det inte möjligt att söka **investeringsstöd** förrän år 2000. Före år 1997 fick investeringsstöd inte beviljas till ägg- och fjäderfäsektorn och mellan 1997-1999 endast till miljö- och djurmiljöinvesteringar under förutsättning att verksamheten inte utökades. Från år 2000 kunde

stöd lämnas till äggproduktion även vid utökning och då ökade antalet beviljade stöd markant. Tyvärr är statistiken bristfällig fram till någon gång under år 2003 då ett nytt datasystem togs i bruk. Från denna tidpunkt fram till och med år 2006 har investeringsstöd beviljats till 89 värphönsanläggningar med ett sammanlagt belopp på knappt 27 miljoner kronor, dvs. i genomsnitt cirka 300 000 kr per anläggning.

Forskningen om alternativa system för värphönsen har tilldelats jämförelsevis mycket pengar vilket framgår av avsnitt 4.1. Fram till och med år 2004 rör det sig om 46 miljoner kronor, varav staten bidragit med 24 miljoner kronor, näringen (Svenska Ägg och Stiftelsen Lantbruksforskning) med 18 miljoner kronor, SJFR med 2 miljoner kronor och övriga (Arbetsmiljöfonden, djurskyddsorganisationerna) med 4 miljoner kronor. Utöver ovan redovisade medel har även medel lämnats till grundläggande hönsforskning från Formas och Mistra. I summan är inte heller SLU-medel inräknade.

Ersättning till ansvariga forskare och försöksvärdar för **ny teknikprovningarna** bekostades av Jordbruksverket. Totalt uppgick denna ersättning till ca 10 miljoner kronor under de ca 10 år som provningarna pågick.

Till den förstärkta **rådgivningen** beviljade staten under perioden 1997-2002 cirka 3 miljoner kronor. Se vidare avsnitt 5.2.

År 1998 anslag jordbruksdepartementet drygt 2,5 miljoner kronor i syfte

- att informera **konsumenterna** om äggproduktion och olika system för hönshållning,
- att klarlägga konsumenternas inställning till alternativt producerade ägg och
- att motivera konsumenterna att göra val som främjar en god djuromsorg.

Medlen användes för utarbetande av informationsmaterial i form av bl.a. broschyrer och videofilmer samt för en konsumentundersökning (SKOP) där konsumenternas inställning till olika inhysningssystem för värphönsen undersöktes.

Sammanfattningsvis kan konstateras att en hel del statliga pengar har tilldelats forskning, ny teknikprovning och rådgivning. För de producenter som väntade med investeringar till år 2000 har det också varit möjligt att få investeringsstöd. Men det ska noteras att omställningen har genomförts utan att äggproducenterna fått någon riktade och öronmärkt ekonomisk stimulans. Om sådana medel hade anslagits kan det antas att äggproducenterna inledningsvis hade varit mer positivt inställda till omställningen.

Det ska dock noteras att statliga stöd bör användas med försiktighet eftersom de kan stå i strid med EG-rätten. Sådana stöd regleras bl.a. i artikel 87-89 i EG-fördraget. Stöd får inte snedvrیدا eller hota att snedvrیدا konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion. Som förenligt med den gemensamma marknaden anses dock t.ex. stöd för att underlätta utveckling av vissa näringsverksamheter om det inte påverkar handeln negativt i en omfattning som strider mot gemensamma intressen.

6 Situationen i Sverige

6.1 Branschperspektiv och produktionsdata

Den nya djurskyddslagen med förbud mot inhysning i burar skapade stor oro bland äggproducenterna. Att återgå till tidigare tiders golvhållning uppfattades som ett mindre bra alternativ av majoriteten av äggproducenterna.

Många av de äldre äggproducenterna hade erfarenhet av gammaldags hönhållning, där hönsen sprätte fritt i stallarna, och där erfarenhetsmässigt stora problem uppstod när man började hålla höns i stor skala. Sjukdomar och parasiter spreds lätt, och det var utan tvekan anledning till att många producenter tidigt valde att sätta in bursystem när dessa blev kända i Europa. Under 60- och 70-talet var den politiska uppfattningen att jordbruket skulle industrialiseras för att därmed frigöra arbetskraft som skulle kunna användas i industrin. Hönsnäringen gick därför samma väg som de övriga näringarna inom lantbruket.

Nytt intresse

Trots det hårda motståndet från början visade det sig trots allt snart att det fanns ett intresse bland producenterna att hitta nya vägar. Det skedde inte minst för att Sveriges konsumenter började efterfråga ägg från alternativ produktion.

Det stod dock klart för SFS-Svenska Ägg att det var nödvändigt att modernisera svensk äggnäring, oavsett om framtiden skulle innebära bursystem eller system för frigående höns. Ett initiativ i denna riktning var att utarbeta ett *omsorgsprogram* som handlade om att förbättra produktionen i alla led. Detta omsorgsprogram användes senare som mall i dispensprogrammet och låg till grund för bedömningen av produktionsanläggningarna. Ett annat initiativ var att skapa opinion kring omställningen. Ett exempel på detta var att SFS-Svenska Ägg tillsammans med Jordbruksverket och Kronägg år 1994 anordnade ett internationellt seminarium "Framtida äggproduktion i Sverige" med inspel från många svenska och utländska forskare, EU-kommissionen och näringen.

Svenska riksdagsledamöter uppvaktades av näringen i syftet att få dem att modifiera djurskyddslagen och ge utrymme för att använda sig av den nya typen av bur med rede, sittpinne och sandbad.

Svenska äggproducenter var mycket engagerade i denna omläggning av produktionen, och de flesta anpassade sig till de nya tiderna trots att investeringskostnaderna var stora. Samarbetet med myndigheter och Lantbruksuniversitet var mycket positivt.

Rådets direktiv 1999/74/EG av den 19 juli 1999 om miniminormer för skyddet av värphöns hälsades med tillfredsställelse av svenska äggproducenter. Sverige och övriga länder i norra delen av Europa, som har ställt om eller är på väg att ställa om sin produktion anser att en uppskjutning av direktivet bortom 2012 skulle vara ett svek mot de producenter som redan nu valt att investera i nya produktionsanläggningar.

Produktionsdata

SFS-Svenska Ägg har inför denna rapport tagit fram produktionsdata från några anläggningar med nya alternativa system. Dessa redovisas i tabell 6.1.

Tabell 6.1 Produktionsdata för ett antal anläggningar med nya alternativa system för värphöns

System	Antal hönsflockar	Foderkvot, kg foder/kg ägg	Produktion, kg ägg/höna	Dödlighet, %	Äggvikt vid hönsomgångens slut, g	Kvalitetsavdrag, %	Slutålder, veckor
Inredd bur	15	2,07	21,7	5,4	67,9	4,8	75
Envåningssystem	10	2,22	19,9	8,0	66,9	5,2	76
Flervåningssystem	10	2,21	20,6	9,9	68,3	4,5	76

Några kommentarer från producenterna är att andelen knäck minskat i de inredda burarna och att smutsfrekvensen blivit lägre med en ny typ av redesmattor. En annan synpunkt är att ben och skelett blivit starkare. Det enda som inte fungerar tillfredsställande är ströbaden men lösningar ser ut att vara på väg i nyare burar. Att arbetsmiljön och därmed djurmiljön blivit bättre framhålls ofta.

Det påpekas också att den höga dödligheten för höns i flervåningssystem beror på att flertalet svenska äggproducenter använder LSL-djur och att det under en 3-4-årsperiod varit problem med dessa djur. Idag ser det annorlunda ut då dels djurmaterialet har förbättrats och dels för att man lärt sig hur uppfödningen ska vara utformad för att hönan ska fungera i ett flervåningssystem. Produktionsresultaten skiljer sig därmed inte på något avgörande sätt från de inredda burarna.

Avräkningspriset är högre för ägg från frigående höns. År 2003 var priset 10 % högre, 2005 11 % högre och 2007 8 % högre. Den lilla skillnaden i avräkningspris har på intet sätt hindrat konsumenterna från att köpa ägg från frigående höns.

6.2 Hälsoläget

Hälsoläget för svenska värphöns får betecknas som gott. Under omställningsfasen fanns stora problem med ökad dödlighet på grund av kannibalism och problem med fjäderhackning. Allra störst var dessa djurskyddsproblem och ekonomiska problem i flockar med frigående höns. Anledningarna till att fjäderhackning och kannibalism har minskat är flera. Dels har det skett en förbättring av avelsmaterialet, dels blir uppfödningen av unghönsen gradvis mer lämplig, fodret har anpassats för hönsens nya förutsättningar, djurhållarna har blivit skickligare och systemen i sig har blivit bättre.

Fotskador är någonting som förekommer och som upptäcks i störst utsträckning i frigående flockar där man ser hur hönsen rör sig. Dessa kan kopplas till dåliga ströbäddar och till dåligt utformade sittpinnar. Exempelvis har kombinationen Lohman selected leghorn (LSL)-hybriden/sittpinnar i plast visat sig vara en riskfaktor för fotbölder¹⁷.

Salmonellabakterien finns - och kommer alltid att finnas - i naturen hos t.ex. fåglar och gnagare och i många foderråvaror. Sverige har dock ett unikt gott hälsoläge när det gäller salmonella hos våra djur. Riskerna är därför liten att de svenska animalieproducerande djuren smittar oss människor. Två färskta undersökningar från EU och EFSA visar att läget i Sverige är mycket gott.

¹⁷ Tauson, R. & Abrahamsson, P. 1996. Foot- and keel bone disorders in laying hens. Effects of artificial perch material and hybrid Acta Agric. Scand. Section A, Animal Sci. 46: 239-246

Direktlänkar till undersökningarna från Eurosurveillance respektive EFSA nedan:
<http://www.eurosurveillance.org/ew/2006/060706.asp#1>
http://www.efsa.europa.eu/en/press_room/press_release/pr_zoon_salmonella_broilers.html

Sverige har sedan många år tillbaka ett bekämpningsprogram mot salmonella på livsmedelsproducerande djur inklusive värphöns. Alla som har 200 eller fler värphöns eller som säljer ägg för konsumtion måste regelbundet ta träckprover från sina höns och skicka dessa för analys. Generellt sett gör inte salmonella hönsen sjuka och salmonella är därför mer ett folkhälsoproblem än ett djurhälsoproblem. För de flesta flockar tas tre prover per produktionsomgång men ekologiska höns, som går ute, provtas oftare. Skulle salmonella konstateras i en besättning avlivs hönsen och hönshuset saneras.

Två bakterieinfektioner som kan ge hälsoproblem i svenska värphönsflockar är dels E-coli-infektioner och dels rödsjuka som orsakas av bakterien *Erysipelothrix rhusiopathiae*. Det finns dock ingen statistik över hur många flockar som drabbas årligen eller över hur dessa fördelar sig i de olika inhysningssystemen. Enligt SVA smittas fåglarna oftast via skador på hud och slemhinnor, till exempel vid ett utbrott av kloackhackning. Förhöjd känslighet för E coli-bakterier kan bero på stress och nedsatt immunförsvar och bakomliggande orsaker kan vara andra sjukdomar, förhöjd ammoniakhalt i luften, dålig hygien, förorenat foder eller vatten mm.

Sedan mitten av 1990-talet har antalet utbrott av rödsjuka ökat hos värphöns i kommersiella flockar. Rödsjukan misstänks spridas till värphöns via det röda hönskvalstret.

Ett hälsoproblem, som av många producenter beskrivs som ökande, är hönskvalster. Kvalstren ger klåda på hönsen och kan orsaka blodbrist och sänkt produktion. Dessutom är den ett arbetsmiljöproblem eftersom de upplevs som obehagliga av djurskötaren. Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) skriver följande om problemet med det röda hönskvalstret ”I Sverige saknas idag godkända bekämpningsmedel som kan användas. Detta har lett till att svåra kvalsterutbrott stadigt ökar i landet. Hönskvalstret förekommer i hela landet, på alla hönshybrider och i alla typer av produktionssystem.”

6.3 Ekologisk produktion

Ekologisk äggproduktion- en växande marknad

Ekologisk äggproduktion har haft en snabb ökning. År 1993 fanns det cirka 3 000 ekologiska värphöns och idag finns det cirka 365 000 ekologiska höns. En sådan ökning saknar motstycke i andra ekologiska produktionsgrenar. Det som en gång var ett nischkoncept är i dag en väl etablerad produktionsgren. Det fokus som vilat på äggnäringen under omställningen har tillsammans med olika kampanjer gynnat utvecklingen för de ekologiska äggen.

Vad innebär ekologisk äggproduktion?

För att få kallas ekologisk ska djurhållningen och äggen uppfylla kraven i Rådets förordning (EEG) nr 2092/91 av den 24 juni 1991 om ekologisk produktion av jordbruksprodukter och uppgifter därom på jordbruksprodukter och livsmedel. Dessutom ska produktionen vara ansluten till och kontrollerad av ett godkänt kontrollorgan. Produktionen på varje gård som levererar ekologiska ägg kontrolleras minst en gång varje år av kontrollorganet.

Hönsen ska äta ett foder som i huvudsak består av ekologiska råvaror. Maximalt 15 % av fodret får bestå av konventionella råvaror, men då bara om det inte går att få tag på ekologiska råvaror. Dessutom ska hönsen ha grovfoder att sysselsätta sig med.

Ekologiska höns hålls frigående med tillgång till en bevuxen uterastgård. Beläggningen är lägre än för konventionella frigående höns. Hönsen ska ha tillgång till utevistelse minst en tredjedel av sitt liv.

Besättningsstruktur

Det finns ett cirka hundra ekologiska äggproducenter. Ekologisk äggproduktion förekommer i allt från mycket små besättningar med en handfull höns till stora, rationella anläggningar med tusentals höns. Ett trettiotal av besättningarna har färre än 1000 höns. Åtta gårdar har 10 000 ekologiska höns eller fler.

Försäljningskanaler

De flesta äggen säljs huvudsakligen via livsmedelsbutiker. I butiken är äggen inte längre anonyma produkter, utan alla slags ägg är försedda med uppgift om produktionssystem. Hela 90 % av de svenska butikerna tillhandahåller ekologiska ägg och COOP Sverige står för de största volymerna och beroende på butikskoncept, så var mellan 25 och 38 % av alla ägg som såldes av COOP år 2005 ekologiska. Restauranger och offentliga storkök tar endast emot en liten del av de ekologiska äggen. I dessa sammanhang är ägg en anonym produkt och prisstyrningen hårdare än i butiksledet. Marknaden för förädlade äggprodukter, till exempel ekologisk äggmassa, är underutvecklad.

6.4 Producentintervjuer

För detta regeringsuppdrag har branschorganisationen SFS -Svenska Ägg intervjuat sju svenska äggproducenter som ställt om från produktion i icke inredda burar till inredda burar. De burar som användes av de intervjuade producenterna var av fyra fabrikat, tre utländska och ett svenskt och flockstorlekarna varierade mellan drygt 6 000 upp till 50 000 hönsplatser. Producenterna intervjuades både om funktionen hos systemet och om sina erfarenheter av själva omställningen så som den genomfördes i Sverige.

Den första detaljfrågan handlade om **ströbadet**. Man uppgav att man använder sig av både automatisk och manuell påfyllning av ströbadet och påfyllning sker en gång i månaden (fem producenter). En producent fyllde på var 3:e vecka och en använde inte strö. Fyra av sju producenter ansåg att hönsen utnyttjade ströbadet för lite eller bara till att plocka i, men inte att bada i.

I värpedena används olika typer av astroturf-mattor som underlag. Producenterna har inga egentliga klagomål på funktionen, men mattorna kan vara en kvalstergömma och rengöringen av mattorna tar lång tid. De måste tas ur burarna mellan omgångarna. De intervjuade producenterna uppger att 95-100% av äggen värps i redena.

Produktion per insatt höna nämns av tre producenter och de har 21-23,5 kg ägg per höna och omgång. I Sverige är de vita hybriderna helt dominerade och alla de intervjuade producenterna har vita höns.

När det gäller **sittpinnarna** nämner alla producenter att hönsen utnyttjar dem i mycket hög grad. Fyra använder sittpinnar av trä och tre använder pinnar av plast.

Fyra av de sju intervjuade producenterna framhåller att **befjädringen** är bättre i de inredda burarna jämfört med i de oinredda. Dessutom upplever man att hönsen har blivit lugnare och mindre stressade.

Tekniken är generellt bättre ju nyare bur man har. Jämfört med icke inredda burar anger tre producenter att det finns fler rörliga delar eller detaljer som kan krångla, tre anser att tekniken fungerar mycket bra eller bra och den sjunde uppger att krångel beror på avelsmaterial eller foder snarare än tekniken.

Tre producenter anser att **rengöringen** mellan omgångarna tar längre tid än i icke inredda burar. Tre uppger att det tar 30-100 % längre tid att rengöra systemet mellan omgångarna. Den sjunde producenten uppger att nyare inredda burar är lättare att rengöra än äldre varianter.

Två av producenterna uppger att det är svårare att ha **tillsyn** över hönsen i de inredda burarna och speciellt i nedre burredan där det är mörkare. En uppger att det är lätt att ha tillsyn och i samma mening att belysningen är god i nedre raden. Tre producenter uppger att det tar längre tid att utöva tillsynen, en uppger 15-20 %, en ca 40 % och en 100 % men den sistnämnda uppger att tiden går åt till att skruva fast lösa delar, inte till att titta på hönsen.

Investeringskostnaderna uppges av fem producenter och varierar mellan 99 och 140 kr/hönsplats. Ingen av producenterna har siffror på vad spån kostar.

När det gäller **arbetsmiljön** nämner fem av sju att kvalster är ett problem. En producent nämner att det blivit dammigare och en att de befarade dammproblemen upphjälps av bättre ventilation.

På frågan om vilka **framgångsfaktorerna är för inredda burar** svarar två producenter rutiner, två nämner resurserna sittpinne och rede och en producent val av höna och foder. En producent anger att man ska tro på systemet man valt för att nå framgång.

När producenterna tillfrågades hur de upplevde Jordbruksverkets **information** under åren då omställningen pågick var två producenter mycket negativa, medan två var positiva. Övriga har inte upplevt att de nåtts av information från Jordbruksverket. Dessa angav att de sökte information själva eller fick den från andra producenter och burtillverkare. På frågan om man fortlöpande fått information om forskningen och ny-teknikprovningen av nya/alternativa system svarade två producenter att man försågs med information via näringen (tidskriften och regionföreningen). Två producenter tyckte inte att informationen varit fortlöpande, två har inte besvarat frågan och en tycker att han fick söka informationen själv. Forskare nämns som informationskanal av en producent.

Fem av sju intervjuade producenter tyckte att omställningen gick för snabbt. Övriga två tyckte att marknaden fick styra för lite, att äggmarknaden kom i obalans nämns av en producent och man tog inte hänsyn till att konsumtion styrs av känslor.

De råd som de intervjuade producenterna vill ge till producenter i övriga EU är enligt fyra av sju att man bör försöka lära av producenter som har ställt om. Två producenter säger att man ska gilla läget och en av dessa att den inredda buren är ett steg framåt. Ett handfast råd är att köpa samma fabrikat som man har till sina icke inredda burar eftersom man då kan använda reservdelar från det gamla systemet. Man bör tänka utifrån ett djurhälsoperspektiv när man väljer system och på att ta hänsyn till att rengöringen mellan omgångarna tar längre tid

Det som de intervjuade producenterna vill säga till myndigheter i andra EU-länder är enligt tre av dem att villkoren ska vara lika i alla länder. Två av dessa uttrycker att man inte ska ge nationella stöd. Två nämner att myndigheterna måste vara tydliga och hålla fast vid sin linje och två att man bör utnyttja Sveriges erfarenheter. Två tycker att man ska samarbeta med näringen och två att man ska beakta enskilda producenters situation och underlätta så mycket som möjligt. En tycker att man ska ta hjälp av livsmedelskedjorna.

Slutligen anser de intervjuade producenterna att Sverige ska ha följande strategier vid arbetet gentemot EU:

- Mervärdena och att systemen fungerar bra ska lyftas fram.
- Sverige ska hålla hårt fast vid burförbudet 2012.

- Information om hur det fungerar i Sverige bör komma direkt från näringen själv.
- Informationen bör komma ut i fackpress i andra EU-länder.

6.5 Handeln och konsumenterna

I och med medlemskapet i EU stod det klart att konsumenterna och handeln skulle få ett stort inflytande på hur snabbt omställningen till alternativa system skulle gå. Skillnaden mellan priserna på ägg producerade i olika system eller importerade från Finland med statligt produktionsstöd blev mer markant. Att konsumenterna var villiga att betala mer för att hönsen skulle få det bättre framgick i flera undersökningar. Det var dock svårt för konsumenten att välja eftersom märkningen ofta kunde missleda med bilder på en pickande höna på äggkartongens lock trots att äggen producerats av höns i bur.

Av en SKOP-undersökning som utfördes 1998 på uppdrag av bl.a. Jordbruksdepartementet framgick dels att konsumenterna helst ville ha svenskproducerade ägg och dels att intresset för ägg från frigående höns var stort. Det var också tydligt att konsumenterna hade svårt att tolka märkningen på äggkartongen på ett riktigt sätt. Hela den tillgängliga produktionen av ägg från frigående höns skulle inte räcka till för alla som uppgav att de köpte den sortens ägg.

Marknadsföringen av ägg från system med frigående höns var rätt blygsam men började ta fart när EU:s märkningskrav infördes från år 1998. Märkningen var frivillig. De som producerade ägg från frigående höns såg möjligheterna att marknadsföra äggen som frigående medan de som producerade ägg från burhöns inte angav något produktionssystem utan fortsatte med de ofta vilseförande bilderna på förpackningarna.

Jordbruksverket skrev i rapporten 1999 till regeringen att det var viktigt att öka konsumenternas medvetenhet kring de olika inhysningsformer som används. Handeln och näringen kan bidra till en ökad konsumtion av alternativproducerade ägg, genom marknadsföring och information. Rubriken på Jordbruksverkets pressmeddelande när rapporten överlämnades var *Konsumenterna styr hönornas framtid*.

Jordbruksdepartementet anslog under vårvintern 1999 2.5 miljoner kr i syfte att upplysa konsumenterna om olika typer av äggproduktion. Flera av delprojekten gav information om olika inhysningssystem.

Från den 1 januari 2004 blev EU:s krav för märkning av ägg obligatoriskt.

Inhysningssystemet skulle anges i klartext på förpackningen. På varje ägg finns en kod som beskriver i vilket produktionssystem ägget är producerat. Undantagna är ägg som på produktionsstället eller genom dörrförsäljning säljs av producenten direkt till konsumenten för dennes eget bruk och äggproducenter som inte har mer än 50 höns under förutsättning att äggen säljs på lokal offentlig marknad och att producentens namn och adress anges på försäljningsstället.

Coop och Hemköp var de handelskedjor som tidigt och tydligt började marknadsföra ägg från frigående höns och lämna information om vilka system ägg var producerade i. Coop beslutade i november 2002 att inte sälja burägg alls, således inte heller ägg producerade i inredda burar. Coop bedrev samtidigt en omfattande reklamkampanj som fick stor genomslagskraft i TV och på reklampelare framför allt i storstäderna och fick även pris för bra reklam. Ica-handlarna beslöt år 2003 att sluta sälja ägg från icke tillåtna burar. Alla större handelskedjor avstod dock inte från att saluföra ägg från inredda burar och därför fanns det även under 2005 avsättning för dessa ägg. Stor del av ägg från inredda burar användes dock inom produktindustrin.

7 Situationen i andra medlemsstater

7.1 Implementering av EU:s hönsdirektiv

Senast den 1 januari 2002 ska alla medlemsstater ha införlivat rådets direktiv 1999/74/EG av den 19 juli 1999 om att fastställa miniminormer för skyddet av värphöns. I detta direktiv föreskrivs att inhysning i icke inredda burar är förbjudet från 1 januari 2012 och att det är förbjudet att bygga eller för första gången ta i bruk icke inredda burar från och med den 1 januari 2003. Av artikel 13.2 i direktivet framgår att medlemsstater kan, i enlighet med de allmänna bestämmelserna i fördraget, bibehålla eller tillämpa strängare bestämmelser för skyddet av värphöns än de som anges i direktivet.

Sverige har som framgått ovan legat före andra medlemsstater i omställningen och därmed bibehållit eller tillämpat strängare bestämmelser. Detta gäller även ett antal detaljbestämmelser. Sverige har t.ex. begränsat antalet höns i inredda burar till 16 höns/bur och antalet burvåningar till tre och när det gäller flervåningssystem för frigående höns är antalet höns per m² golvarea begränsat till 20 st.

Andra medlemsstater har också valt att tillämpa strängare bestämmelser.

Tyskland tillåter endast en form av storburar med en minsta area av 2,5 m² och 900 cm²/höna enligt regler för värphöns som finns i §§ 12-15 Verordnung zum Schutz landwirtschaftlicher Nutztiere und anderer zur Erzeugung tierischer Produkte gehaltener Tiere bei ihrer Haltung (BGBl I 2001, 2758). Andra burar som varit i bruk före den 13 mars 2002 får dock användas under en övergångsperiod, oinredda t.o.m. den 31 december 2008, och inredda t.o.m. den 31 december 2020.

Finland har i princip anslutit sig till direktivets övergångsregler men tillåter att oinredda burar tas i bruk fram till 1 januari 2005 men på Åland som har egen djurskyddslagstiftning har icke inredda burar förbjudits. Dock går det att få dispens till den 31 december 2009.

I Danmark får burar bara användas efter tillstånd av Fødevarestyrelsen enligt § 6 dyreværnsloven av den 6 juni 1991 (LBK nr 344 af 13/05/2005). Tillstånd kan ges för högst fem år i taget. Förbud mot oinredda burar är infört i enlighet med EU-direktivet. När det gäller inredda burar tillämpas i en del avseenden strängare regler än EU-direktivet. Antalet höns/bur är t.ex. begränsat till 10 st och antalet burvåningar till tre.

I Österrike får inredda burar som var i bruk före den 1 januari 2005 användas i 15 år efter ibruktageand. Icke inredda burar som var i bruk före den 1 januari 2003 får användas till den 31 december 2008. På sikt är det alltså burförbud i Österrike.

7.2 Tillverkarperspektiv

Två av de största inredningsföretagen i Europa är rörande överens om att man måste börja omställningen på allvar nu för att klara den till 2012. Denna omställning måste ta fart och ett av företagen nämner att en skrotningspremie vore ett effektivt sätt att öka investeringsviljan. Skrotningspremien kunde vara hög till en början och sedan minska ju närmare 2012 man kommer. Omställningsviljan är olika stark i olika delar av EU och de två företagen är eniga om att Turkiet, Spanien, Frankrike, Italien och Grekland är ovilliga att investera. De två företagen är oeniga om de östeuropeiska ländernas vilja att ställa om. Ett exempel på misstänksamheten som finns mot systemen som innehåller sittpinnar, reden och strö är följande: En av företagsrepresentanterna nämner att man känner till fall där äggproducenter beställt inredda burar men att man sedan i praktiken endast monterat upp burarna utan

inredningen och lagt den i förråd i avvaktan på 2012. Detta brott mot värphönsdirektivet ansågs bero på bristande kontroll från det aktuella landets myndigheter.

Slutsatsen är att tillverkarna av inhysningssystem inte ser några problem att tillfredsställa marknadens behov om omställningen inom EU tar fart nu, men om man inte sätter igång så kommer det att bli bekymmersamt att leverera och montera utrustning i tillräcklig omfattning.

7.3 Avelsföretagen

Två av de internationellt största avelsföretagen för värphöns har uppgett att det inte kommer att bli några problem att tillgodose behovet av hönor som är lämpliga för de olika alternativa systemen. Man har ett ständigt pågående avelsarbete för att möta kraven på hybrider som ska vara lämpliga för de typer av inhysningssystem som finns på marknaden. Man påtalar vikten av samarbete mellan forskare i olika länder och närheten till produktionen.

8 Argument och stimulans för omställning

Teknisk standard och djurhälsa

Omställning från icke inredda burar till nya alternativa system är förvisso en omfattande process men den för med sig ett antal positiva saker som det kan vara skäl att föra fram.

Den nya tekniken och de nya systemen är i sig själv positiv, bl.a. av följande skäl

- Djurmiljön förbättras genom att hönorna får möjlighet att bete sig naturligt.
- Den tekniska standarden på anläggningarna kommer att höjas i samband med investering i nya stallar eller ombyggnad av befintliga stallar vilket gynnar både arbetsmiljö och djurmiljö.
- Investeringarna ger också utrymme för att rationalisera och effektivisera arbetet.
- Produktion blir intressantare eftersom den kräver mer kunskap och kompetens av såväl djurskötaren som ägaren.

I samband med nyinvesteringar kan också åtgärder för förebyggande hälsovård och smittskydd vidtas och möjligheter till sanering vid sjukdomsutbrott förberedas. Detta kan i sin tur förbättra salmonellaläget och hälsoläget inom äggproduktionen i hela EU. Nationella djurhälso- och kontrollprogram kan ytterligare stärka djurvälståndet.

Handeln och konsumenterna

För att stimulera omställningen bör näringen och myndigheterna liera sig med handeln och marknadsföra mervärdet av ägg producerade i nya alternativa system. Exempel på mervärden är att äggen är närproducerade i det egna landet (jämfört med burägg från Asien t ex), att miljön för hönsen har förbättrats, att äggen är salmonellafria, etc. Viktiga åtgärder är seriös marknadsföring och rätt märkning av äggen.

Myndigheter

Myndigheternas stimulansåtgärder kan riktas mot två områden. Det ena området rör stöd för t.ex. ökad rådgivning och information, stöd till marknadsföring, stöd till ökad forskning och förebyggande djurhälsovård. Det andra området rör investeringsstöd, skrotningspremier eller andra ekonomiska åtgärder som kan stimulera äggproducenterna att ställa om.

När det gäller ekonomiskt stöd direkt till producenterna så kan det ifrågasättas om dessa ska kunna tillerkännas stöd för att uppnå krav enligt en lagstiftning. En slutsats som vanligen brukar dras är att stöd för att uppnå sådana krav inte bör berättiga till stöd, exempelvis i form av investeringsstöd. En parallell till miljöområdet kan göras där den vedertagna princip som ligger i botten för slutsatser av detta slag är den s.k. PP-principen¹⁸, som innebär att det är förorenaren som ska betala och på det sättet ska förmås att minska miljöskadan.

En möjlighet, som dock är ett avsteg från den princip som redovisades ovan, är att införa ett kortvarigt program som på visst sätt ger ett bidrag till producenter som skrotar ännu inte avskriven utrustning. Det bidrag som betalas ut får då den effekten att kommande produktion med ny utrustning inte belastas med ”dubbla” avskrivningar. Det yttersta syftet med ett sådant kortvarigt program är då att omställningsarbetet ska komma igång snabbt och att det inte onödigtvis blir en investeringspuckel i slutet av omställningsperioden som sedan tvingar fram regelverk för att kunna bevilja dispenser.

¹⁸ Polluter Pays Principle.

Jordbruksverkets rapporter 2007

1. Marknadsöversikt – *färska frukter och grönsaker*

Bil. Bilagor till Marknadsöversikt – *färska frukter och grönsaker*

2. Myndigheters kostnader och åtgärder vid hanteringen av EG-stöd 2006

3. Jordbruksverkets foderkontroll 2006 – *Feed control by the Swedish Board of Agriculture 2006*

4. Miljöeffekter av 2003 års jordbruksreform – *Projekt från CAP:s miljöeffekter*

5. Landskapselement med miljöersättning – *en intervjustudie om regionala och lokala erfarenheter av landskapselementens skötsel i åkermark och betesmark*

Rapporten kan beställas från
Jordbruksverket,
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
Fax 036 34 04 14
E-post: jordbruksverket@sjv.se
Internet: www.sjv.se

ISSN 1102-3007
ISRN SJV-R-07/6-SE
SJV offset, Jönköping, 2007
RA07:6